

23330

894.3

C-16

430

Շ Ա Հ
ԻՍՄԱՅԻԼ

2

ՇԵՔԵԼԵՐԻ
ԱՇԽԱՐՀ

ԳԻՆՆ Է 30 ԿՈՊ.

Թ Ի Յ Լ Ի Ս
Տպարան «Կույտուրա»
Ռ.Յ.Ժ.Գ.

894.3

Շ - 16

ԱՐՄ.
3-1126a

3-1126a AM-1096
ար.

ՇԱՀ-ԻՍՄԱՅԻԼ ԵՒ ԳԻԻԼԻԶԱՐ

94.3
C-16

Հ Է Ք Ե Ա Թ

ՊԵՐՍԿԵՐԷՆԻ ՀԱՄԵՐԱՏՈՒԹԵԱՄԻ ԹՈՒՐԳԵՐԷՆԻՑ ՓՈՒՐԵՐԵՑ

Ս—Մ. Ա.

ԹՈՒՐԳԵՐԷՆ ԵՐԳԵՐԻ ԲՆԱԳՐՈՎ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ՊՀԲ. № 22530

2004

ԹԻՖԼԻՍ

Տպարան «Կուլտուրա» ընկ. Բաքույակ. № 14.

ՌԶԺԳ.

Handwritten signature

Ա Զ Դ

Օսմանլին, թուրքը իսլամացած բանաստեղծ չի ունեցել: Հինգ դար շարունակ հայ աշուղներն են նրա համար երգել ու գլարճացրել: Երգերը միշտ դարձել են աւանդական հէքիաթների շուրջը և այլանդակել տգէտ գուսանների ձեռքով: Անանունի, Խոսրօէնի, Խոլմանդարի շրջանն յիշեցնող այս հէքեաթի մէջ խիստ հետաքննարկելի և ժողովրդի թերուս մասի այս հէքիաթների վրայ ունեցած սէրը աչքի առաջ ունենալով, փոխադրեցինք հայերէնի: Յոյս ունենք, որ գրի ու ընթերցանութեան նոր մօտեցող աշխատաւոր շինականի և բանւորի համար հետաքրքրական կը լինի այս հէքեաթը և կը նպաստէ ընթերցանութեան տարածման:

Փոխադրողը.

ԿԿԵՐԿ. ա. հ.

29596-60

ՇԱՀ ԻՍԽԱՅԻԼ ԵՒ ԳԻԻԼԻՋԱՐ

Հ Է Ք Ե Ա Թ

1. ՆԱԽՆԵՐԳԱՆՔ

Կար, չկար, Խոսրօէն աշխարհի Խոլմանդար քաղաքում մի թագաւոր կար, անունը Զարէն: Սա երկար ժամանակ զաւակ չունենալուց յետոյ, մի ինչ-որ մոգի դեղով որդի ունեցաւ, որին ոչ միայն անզաւակ ծնողները իրենց հոգուց աւելի էին սիրում, այլ և ամբողջ պալատականները, մեծամեծներն ու արւեստաւորները բոլորն էլ իրենց աչքի լոյսի պէս խնամում ու պահպանում էին:

Անչափ սիրելի էր մանուկը քաղաքի ազգաբնակչութեան համար, քանի որ նա շուտով ժառանգելու էր գաւթան հօրը, որի քմահաճոյքները դառնութեամբ տարել էր Խոլմանդարի ժողովուրդը քառասուն տարի շարունակ:

Այսպէս մանուկ-թագաւորը առաւօտ, իրիկուն շուկայ էր գնում, հրապարակ իջնում, անվերջ զոնազան խաղեր էր անում ժողովրդի աչքի առաջ և միշտ տուն դառնում ուրախ տրամադրւած:

Մի օր փողոցի երեխաներից մէկը զայրացաւ թագաւորի որդու վրայ և նրան կանչեց ԱՆԱՆՈՒՆ: Անմեղ երեխաները, որ մինչև այդ ժամանակ մանուկ արքայի

անունը չը գիտէին, սկսեցին վազել ու կանչել—անանուն,
անանուն:

Մանուկ-թագաւորը իսկոյն վազեց մօր մօտ և սրբո-
նեղած հարցրեց.

— Միթէ ես անուն չունեմ, որ ինձ «անանուն» են
կանչում փողոցի երեխաները:

— Անունդ Գահճառանգ իշխան է, ասաց մայրը ծի-
ծաղելով, քեզ հիւսաց, թէ դու «անանուն» ես:

— Յայտնի բան է, ես երկրի Գահճառանգն եմ,
բայց անունս, անունս ի՞նչ է:

— Այդ ես էլ չը գիտեմ, զաւակս, այդ թագաւոր
հայրդ գիտէ, նրանից հարցրու:

Երբ վազէվազ իշխանը գնաց հօր մօտ և հարցրեց
միևնոյն բանը, ծերունի թագաւորը մեղծութեամբ պա-
տասխանեց.

— Զաւակս, քեզ ինձ շնորհեց Տիւրի մօզը, որը խոս-
տացաւ վերադառնալ և ապա անունդ որոշել: Մինչև մո-
զը չը վերադառնայ, ո՛չ ոք չի կարող քեզ անուն դնել:

— Արեւափայլ, ասացին մերձաւոր պալատականները,
քո մոզ անւանածդ այսօր այստեղ է, վաղը Հնդկաստան,
հիւ գիտէ, թէ երբ կը վերադառնայ:

Այդ ասելով պալատականները ուզեցան Գահճառան-
գին մի յարմար անուն տալ, բայց թագաւորը կտրուկ
կերպով պատասխանեց.

— Զաւակիս անունը պէտք է մօզը որոշէ, երբ վե-
րադառնայ: Իսկ դուք փոխանակ անւան մասին մտածե-
լու, գնացէք մի իմաստուն բերէք, որ որդուս հետ պա-
րապի և նրան հոգւով, մտքով կրթէ:

Պալատականները գնացին, հարց ու փորձ արին,
քննեցին և իմաստուն Դանէլին բերին ներկայացրին թա-
գաւորին: Թագաւորը քիչ գննեց իմաստունի գէմբը,
շարժւածքը, խորհեց ու ասաց.

— Վարժապետ, Գահճառանգիս գրել-կարդալ պիտի
սորվեցնես և միտքը պիտի սրես, որ նա լաւ ճանաչի
աշխարհը:

— Երկրի հրամանակալը թէև դուք էք, արեւափայլ,
ինչ-որ ձեր շրթունքները պատգամ տան, պիտի կատար-
ւին, ասաց Դանէլը, բայց Գահճառանգը աշխարհիս ե-
րեսին գրել-կարդալ չի կարող սովորել:

Թագաւորը խիստ զարմացաւ և թէ զայրացաւ ի-
մաստունի պատասխանի վրայ և ասաց.

— Վարժապետ, աշխարհի երեսին մի զաւակ ունեմ,
ի՞նչի չի կարող գրել-կարդալ սովորել այս աշխարհում:
Ի՞նչ է, դու կարծում ես, Սպանդարապետի սահմանում
պիտի սովորի:

— Ո՛չ, արեւափայլ տէր, ասաց վարժապետը, ես չա-
սացի, թէ Սպանդարապետի սահմանում պիտի սովորի,
այլ իմ միտքս այն էր, որ ձեզ հասկացնէի, թէ ուշիմ և
հետաքրքիր մանուկը, բանի որ տեսնի արևի ծագումը և
մայր մտնելը, լուսնի ծնունդն ու լրումը, միշտ աչքի ա-
ռաջ ունենայ շրջապատի այգեստանն ու բօստանը, կեն-
դանական աշխարհն ու բուսականութիւնը, նա դրանց
հետ զւարճանալով պիտի անցկացնէ իր օրերը և հաւաս
չը պիտի ունենայ գրի ու թւանշանի, նկարի ու խորհր-
դանշի հետ, այս պատճառով անհրաժեշտ է մի այնպիսի
բնակարան յատկացնել Գահճառանգին, ուր արևի լոյսը
բացարձակ ներս չը թափանցէ, այլ անզգալաբար ներ-
գործէ, այնպէս որ մտնուկը չը տեսնի աշխարհի զւար-
ճութիւնը և իր միջթարութիւնը ընթերցանութեան մէջ
որոնէ:

Այս որ լսեց թագաւորը, հրամայեց մի այնպիսի
դպրոց շինել ու յատկացնել իր զաւակին: Դանէլին էլ
պատուիրեց, որ այնտեղից երբէք դուրս չը գայ, մինչև
զաւակի չափահասութեան հասնելը:

Այնտեղ արքունի խոհանոցից ճաշ ու ընթրիք, հագուստ, կապուստ և ամեն բան մատակարարում էին աշակերտին ու վարժապետին, որը գիշեր ցերեկ տքնում էր կրթել ու վարժեցնել իր սանին: Այդտեղ եօթը տարի Դանէլը պարապեց և իւր գիտութիւնը ամբողջապէս աւանդեց ուշիմ մանուկին:

Վարժապետը խոհարարին սկզբից պատուիրած էր, Գահժառանգի կերակրի մէջ երբէք ոսկորի կտոր կամ մրգի կորիզ չը թողնել: Մի օր սխալմամբ իշխանի կերակրի մէջ մի ոսկորի կտոր և քաղցրաւէնու մէջ մի կորիզ էին թողել: Գահժառանգը ոսկորը մի քիչ կրկանելուց յետոյ, բերանից հանեց և դէպի առիքը շարտեց: Հակառակի նման ոսկորը դիպաւ առաստաղի մէջ դրւած երթի աղօտ ապակուն, կտորեց ու դուրս գնաց: Ապակու բացւածքից իսկոյն արևի ճառագայթները ներս ցոլացան: Գահժառանգը ճաշը թողեց. սկսեց չարչրել, որ արևի ճառագայթները բռնէ: Այս նպատակին հասնելու տենչով աշխատելուց այնպէս էր յոգնել, քրտնել, որ արիւն-քրտինքի մէջ ազկել էր: Հէնց այս միջոցին ներս եկաւ Դանէլ վարժապետը և աշակերտին այդ վիճակում տեսնելով անշափ վրդովւած ասաց.

— Իշխանս, այդ ի՞նչ է քո արածը, դու փորձում ես արևի ճառագայթի հետ մաքառել:

— Վարժապետ ջան, հոգիս սաստիկ ճնշւել է, ինձ մի անգամ դուրս տար արևը տեսնեմ:

— Շատ բարի, ասաց վարժապետը, և պալատի մեծ դռան առաջ մի թեկնաթոռ դնել տուեց, որի վրայ նըստեցրին իշխանին, որ մտիկ անէ փողոցի անցը ու դարձը:

Երբ Գահժառանգը չորս կողմն էր վննում, տեսաւ, որ առաջից մի կտրիճ ձիաւոր անցաւ, ձեռքին բազէ բռնած, որի ետևից գնում էին եօթը բարակ: Իշխանը ու-

շաղթութեամբ բազէն ու բարակները գննելիս, վարժապետն ասաց.

— Իշխան, վերկացէ՛ք, ներս գնանք մեր վարժոցը:

— Գնանք, ասաց իշխանը և աւելացրեց, արքայ հօրիցս խնդրեցէ՛ք, որ ինձ համար էլ նժոյգ, բազէ և բարակներ ձեռք բերէ, ես էլ որսի երթամ:

— Շատ բարի, իշխանս, ձեր ցանկութիւնը կը յայտնեմ արևափայլին, միայն թէ դուք հաճեցէ՛ք ներս գալ:

Հէնց որ ներս մտան վարժոցը, իշխանի աչքովն ընկաւ ծիրանից շինած անուշը, իսկոյն վրայ ընկաւ և մի քանի գդալ կերաւ: Յանկարծ իշխանի առամի տակ ընկաւ կորիզը:

— Այս ի՞նչ բան է, այս ի՞նչ է, հարցրեց իշխանը վարժապետից և կորիզը կոտրելով միջուկից նուշն հանեց կերաւ, ու ասաց.

— Որքան համեղ է, այս ի՞նչ բան է, ինձ բացատրէ, վարժապետ:

— Իշխանս, ասաց Դանէլը, դա ծիրանի կորիզն է, սերմն է: Դա պիտի գետին ընկնի, փտի, որպէսզի միջից նոր ծառ ծլի. մեծանայ, ծաղկի և դարձեալ ծիրան տայ:

— Զիշտ այնպէս, ինչպէս ես էլ իմ ծնողների կորիզն ու նսւշն եմ, ասաց մտախոհ մանուկ իշխանը, նրանք որ փտին, ես պիտի ծաղկեմ: Հապա ես երբ պիտի միրգ տամ:

Էլ չը համբերեց Դանէլը, գնաց ներկայացաւ թագաւորին. Գահժառանգի արկածները մէկ-մէկ պատմեց: Պէտք է գիտնալ, որ այդ միջոցին իշխանը իր տասնուհինգ տարին նոր էր լրացրել:

Թագաւորն անմիջապէս վէզիրին կանչեց, հրամայեց, որ երկրի ազնւականներին և մեծամեծներին ժողովի կանչէ: Երբ ժողովը կայացաւ, երբ թագաւորի հրաւերի ձայնից ցնցւեց ազնւականութիւնը, թագաւորը ժողովարան մտաւ և ասաց՝

— Գահժառանգս հասունացել, որսի գնալ է ցանկա-
նում: Քանի որ ժողոված էք, լաւ կը լինի, որ սրան մի
յարմար անուն էլ դնենք և ապա ճանապարհ ընկնենք:

Երբ ժողովն զբաղւած էր իշխանին յարմար անուն
դնելու խնդրով, յանկարծ թագաւորը տեսաւ Տիւրի մոզին
իր քովը կանգնած: Երբ ամենքը ապուշկտրած մտածում
էին, մոզն ասաց.

— Իշխանի անունը Շահ-Իսմայիլ է, իսկ նրա հետ
ծնունդ առած ձիու քուռակն, որ այժմ չորս տարեկան
է, տէք իշխանին և անունը կանչեցէք «Դամէր»: Մոզը
այս անունները որոշելուց յետոյ, թողեց ժողովն ու հե-
ռացաւ:

II. Պ Ա Տ Ա Ն Ե Ա Կ.

Թագաւորը ողորմութիւն բաժանեց, մատաղ մորթեց,
մոզին էլ փնտռել տւեց, որ վարձատրի, բայց նա էլ չը
վերադարձաւ: Ապա հասակակից տասնութինգ-քսան իշխա-
նագուններ եկան ծառայելու Իսմայիլին, որոն հետ ըն-
կերակցելով հետեւեալ առաւօտ գնացին որսի: Տասն օր
որսորդները սար ու ձոր, անտառ ու քօլ ման եկան, որ-
սացին, կերան, խմեցին: Մի առաւօտ էլ վաղ-վաղ մի
աղբիւրի մօտ նստան նախաճաշի: Այս աղբիւրի զիմաց
մի հսկայ սար էր կանգնած: Գահժառանգը գննեց այդ
լեռը, նրա ժայռերը և ապա ասաց.

— Ընկերներ, ես այս լեռան գագաթը կը բարձրա-
նամ, դուք էլ, որ կողմը կը ցանկանաք, գնացէք, ապա
ամենքս էլ գանք դարձեալ այս աղբիւրի մօտ իրար միա-
նանք:

Ինչպէս ասաց, այնպէս էլ կատարեցին: Այդ գիշեր

Գահժառանգը սիրոյ բաժակը «Քառասուն մանուկից»
խմած լինելով. հոգով հարբել էր: Գահժառանգը նըս-
տաւ իր Գամէր նժոյգը և սարի լանջով բարձրացաւ: Չորս
բոլորը գննելիս, հեռուն մի գեղազարդ ամառանոց տե-
սաւ: Այս ծաղկալի մագաւտանի միջից մի արագաւազ
առու էր իջնում, որի ափին մի եղնիկ արածում էր:
Խսկոյն գահժառանգը բարակին բաց թողեց, սկսեց եղ-
նիկին հալածել, իսկ ինքը դեռահաս պատանին էլ հետամ-
տում էր նրան: Յանկարծ եղնիկը մտաւ մի վրան: Գա-
հժառանգը հասաւ, տեսաւ մի շարք բազմաթիւ վրան-
ներ: Երբ զմայլած գննում էր սև ու սպիտակ տաղաժար-
ները, այդ միջոցին մի գեղանի օրիորդ դուրս եկաւ վրա-
նից: Կոյսն էլ իրանց վրանի առաջ մի գեղեցիկ երիտա-
սարդ նկատելով արձանացաւ, շւարեց ու մնաց կանգնած:
Այստեղ դեռահասներն իրարմով այնպէս գրաւեցան, որ
խսկոյն սիրահարեցան: Թէև Գահժառանգ ձիուց իջաւ,
ուզեց մօտենալ ու բռնել լեռնական կոյսին, բայց բաղ-
ձանքին չը հասած գլորեց, ընկաւ, մարեցաւ: Շւարած
կոյսը խսկոյն մերձակայ վրանից մի պառաւ կանչեց, ա-
սելով.

— Նանի, մի երիտասարդ եկաւ, մեր վրանի առաջ
մարեցաւ, վայր ընկաւ: Ե՛կ, նանի ջան, սրան ձիուն նըս-
տեցնենք և իր տեղը վերադարձնենք: Շտապիր, հոգիս,
քանի ծնողներս ու եղբայրներս չեն վերադարձել:

Մինչ այս խօսքերն սրտատրոփ ասում էր կոյսը
պառաւին, քաւթաւոր նկատեց, որ անմեղ աղջկայ աչքերն
չէին հեռանում ուշադրոյս երիտասարդից: Նա թէ խնդ-
րում, թէ դողդղում և թէ անվերջ հառաչում էր: Պառաւը
նկատելով դեռահաս օրիորդի սիրատուչոր վիճակը, ասաց
մտախոհ.

— Եթէ ուզում ես, որ այս ջիւանը սթափւի, խելքը
գլուխը գայ, ձին նստի ու գնայ իր գործին, դրա ճարը

միայն դու կարող ես անել: Քեզնից ջուկ աշխարհում ոչ ոք չի կարող նրան փրկել:

— Ի՞նչ անեմ, նախի ջան, ասա, նախի ջան, ես ի՞նչ անեմ:

— Գնա այդ ջիւանի գլուխը վերցրու, երկու թեւերովդ գրկի՛ր և նրա դէմքը քսէ մերկ կրծքիդ, նա իսկոյն կը զարթի, կսթափւի:

Իսկապէս որ լեռնական կոյսը սիրահարւած էր գահժառանգի վրայ: Թէև առաջին անգամն էր նրան տեսնում առաջին անգամն էին նրա աչքերը իր դէմքին սեւեւել: Նոյնիսկ նախնիքաց գիշերը հրեշտակատիպ օրիորդը այդ երիտասարդին էր երազում տեսել, մինչև լոյս նրա հետ ցնորքներում անցկացրել: Էլ չը կարողացաւ իրան գսպել, իսկոյն վրայ հասաւ, գրկեց, պառանու վեհաշնորը գլուխը սեղմեց կրծքին, մինչև սթափեցրեց թշուառին: Գահժառանգը ոտքի ելաւ ցնորածի նման, շուրջը գննեց և երբ բոլորովին ուշքի եկաւ, այս ինքնաբուղի քառեակը ասաց սիրեկանին.

Փախցրի եղնիկիս, էլ որտե՞ղ գնանք,
Յանկարծ դիմացս ելաւ արև կերպարանք,
Անգութն ինձ գլորեց ջերմ սիրոյ ծովակն,
Սրտիս խորքը վառեց մի անմար կրակ:

Կոյսը

Հագարաւոր՝ որսորդ գալիս է այս սար,
Բազէիդ վեր վարէ, կագաւիդ ան, տար.
Ինչի՞ ես խեղդուում սիրոյ փոթորկում,
Ընկղմի՛ր ծովակում, գրկի՛ր սէրդ ան, տար:

Իսմայիլ

Աննաման են հոգիս, ունքդ աղեղ լարած,
Սէրդ էլ ինձ խեղդում է շունչփողս կապած,

Փայլուն դէմքդ գլոր, արև ու լուսին,
Շողք են սփռել բոլորս, արև ու լուսին:

Կոյսը

Բլբուլի գեղգեղին ձայնդ է խիստ նման,
Բլբուլի ողբերից փշուեց լեռ քարն,
Քեզ համար ալ քօղս եմ պատուել, սիրեկան,
Արի, մի համբոյր ան թշեցս, սիրաս տար:

Իսմայիլ

Կեծմուած ալ թշերն հոգիս թովեցին,
Նուրբ մատ, սաղափ եղունգ սիրտ գրաւեցին,
Գոհարի պէս ցոյուն կուրծքը ինչպէս ձիւն
Փայլեցան, բուրեցին, ջղերս քաղեցին:

Կոյսը

Ես քեզ նման անմեղ ջիւանին մատաղ,
Երբ պատկերդ տեսայ, ես ընկայ կրակն:
Թէ ուզում ես ալ վարդ, բաղալանին գնայ,
Թէ սիրով չը տայ, վեր ան, ինքդ տար:

Իսմայիլ

Պէտք է տկար հոգիս ցոյց տալ բժշկիս,
Հեղեղի պէս հոսած արցունք տես աչքիս,
Եթէ բախան էլ օգնէ Շահ-Իսմայիլին,
Վերադառնայ գտնի իր Գիւլիշարին:

Կոյսը

Կտրիճ, քաջերի ես դու սպարապետ,
Քեզ գլուխ են թէքում զօրք ու զօրապետ,
Գիւլիգարը կրնի մատաղ քու ճամբին,
Մի ընդհատել ուղիդ, արի ու գնա:

Թուրքերէն — Իսմայիլ

Ղաչրղըմ ջէյրանի գիղէմ եանընա,
Նիգեասի գէօսթէրիր նուրի զիգարի,

Բէնի զարգ էյլէդի աշգ դէրեասընա,
Դէրունիմդէ սալդի մուհաբէթ նարի:

Գիւլիզար

Նիչէ բին ամշիլար գեազար բու դադի,
Շահինըմ բեաքլիդէ սալ տա, վար յիւրիւ,
Նէչին զարգ օլմուշսան աշգ դէրեասընա,
Բիր զաման էնկինէ տալ, դա վար յիւրիւ:

Մանէնդըն բուլունմազ, էյ գաշը քէման,
Էօլդուրըր աշգըն հէչ վէրմէզ աման,
Եանադըն շէօնլէսի մահ իլէ թէման,
Սայքի շէօնլէ վէրիւր շէմսի, զամէրի:

Սէդայի բիւլբիւլէ օղշաթզըմ սէսին,
Բիւլբիւլ սէդա վէրիւր սընար դաֆէսի,
Եաւր, սէնին իչին ալզըմ բիքեաք ֆէարդէսի,
Եիւզումտան բիր փուսէ ալ տա, վար, յիւրիւ:

Ալվան-ալվան օլմուշ գէօրդիմ եանադի,
Դէսթի զարնիշան, սէգէֆ տընադի,
Ալմաս, շաւահիր գըքսիւնէօն ադի,
Աշըլսըն սէյր իդէմ գիւլ մէմէլէրի:

Ջանըմ դուրբան սէնի բիբի շիվանա,
Սէնի գէօրդիւմ, դիւշդըմ աշգը իւմմանա,
Գիւլէ գէօյնլիւն վարիսէ եալվար բաղմանա,
Բաղման գիւլ վէրմէզսա, չալ դա, վար, յիւրիւ:

Թաբիբ գէրէք միւշքիւլ հալիմի բիւա,
Ագըթզըմ գէօզ եաշի, դէօնդիւրդըմ սէլա,
Մէվլամ իմզադ էթսին Շահ-Իսմայիլա,
Գէլիբ բուլաբիլսամ օլ Գիւլիւզարի:

Իգիթ սէնսին իգիթլարըն սարդարի,
Լէբինդէն ախըթտըմ միսկի, ամբարի,

Սանա դուրբան օլմուն բու Գիւլիւզարի,
Քէսմէ եօլուն բէնդէն, գեալդա, վար, յիւրիւ:

Որից յետոյ իսկոյն դահաժառանգը մատի կնիք մա-
տանին տւեց կոյսին, աղջիկն էլ իր գլխի գոհարազարդ
սանրը տւեց երիտասարդին: Գահաժառանգը ձին նստե-
լուց յետոյ, հետեալ սնջատման երգերն են ասում ի-
րար.

Իսմայիլ

Ոլոր-մոլոր նայող սրտիկ,
Ինչպէս գնամ, ապրեմ անջատ,
Վառւեց հոգիս, դարձայ մոխիր,
Խելքս թռաւ, դաժան անջատ:

Կոյսը

Նախօրէն քեզ չէի ծանօթ,
Գնա, կտրիճ, քոնն եմ ընդմիշտ,
Թոշնեց բաղիս տերև ու խոտ,
Գնա, կտրիճ, քոնն եմ ընդմիշտ:

Իսմայիլ

Աշխարհում եարս է աննման,
Չեմ ապրել ես առանց նրան.
Բլբուլ հրաժեշտ չեմ տալ բնիդ,
Լաւ է թառեմ փշոտ թփիդ:

Կոյսը

Յանկարծ տեսայ, քո գեղ պատկեր,
Ինչի՞ս պէտք է երկրիս կայքերն.
Միայն քու սէրն ինձ կը փրկէր,
Գնա, կտրիճ, քոնն եմ ընդմիշտ:

Իսմայիլ

Շահ-Իսմայիլն ինքն է, հաստատ,
Սիրուն անունդ յայտնիր անվախ,

Սիրահարին պէտք չէ կրակ,
Դժար է ժամն, դաժան անջատ:

Կոյսը

Դիւիզարդ դարձաւ քեզ եար,
Նրազումն էր տեսել տիպարդ,
Այս խոստումիս դու հաւատա՛ն,
Գնա՛, կարիճ, քոնն եմ ընդմիշտ:

Թուրքերէն—Իսմայիլ

Մէլի մէլի բախան գիւթէր,
Դէօնէմ բիր եանա, այրւիւրդ,
Եանդը վիւշիւղըմ քիւլ օլդի.
Օլսամ գիւփանա, այրւիւրդ:

Դիւիզար

Բիւմէզդիմ սէնի էգէլի,
Վար, գեալ, իգիթ, բէն սէնինըմ,
Թօքիւղի բազըն զագէլի,
Վար, գէթ, իգիթ, բէն սէնինըմ:

Մէնէնդի բուլունմազ եարըն,
Դէօնուլ չէքէր ա՛ն ու զարըն,
Բիւլբիւլըմ, թէրք էթմա եէրըն,
Ղօնամ գիւլշանա, այրւիւրդ:

Նագեանդեան գէօրդիմ ջէմալըն,
Նէյնէրիմ դիւնեազա մալըն,
Ջէվաբըն Դէօհարի լալըմ,
Վար, գէթ, իգիթ, բէն սէնինըմ:

Շան-Իսմայիլ գեալդի սանա,
Գիւզալ, աղըն բիւղըր բանա,
Բէնի զոյմա եանա, եանա,
Միւշբիւլ դըր բանա այրւիւրդ:
Գիւլարի դըր սէնին եարըն,

Սարիմդա գէօրդի դիւզարըմ,
Վալլահի բու դըր իխրարըմ:
Վար, իգիա, գէթ, բէն սէնինըմ:

Սիրահարներ իրար հետ երգով այգպէս զրուցատրելը,
Քաւթառ պառաւը հեռից ամեն բան լսեց ու տեսաւ:
Նրբ նկատեց, թէ սիրահարները ինչ այրած սրտով իրար
բացատրում էին զգացումները, պառաւը մօտեցաւ ու տեսց:

—Այ աչքի լոյս շահէններ, դուք ջայլամի նման ի-
րար էք անցել, շփոթւել էք, չըգիտէք, թէ ինչ անէք: Իշ-
խան, դու ինձ լսիր և իմ խորհրդով շարժւիր, չես վը-
նասուի: Մի քանի օր յետոյ Դիւլիզարի հայրը պիտի ներկա-
յանայ թագաւոր հօրդ, որպէզի արօտի խնդիրը կարգա-
ւորէ: Դուք գնացէք, ժողովին ներկայացէք և պարագա-
ները այնտեղ պարզեցէք: Թագաւոր հայրդ պաշտօնապէս
օրիորդին կուգէ քեզ համար, հայրը Դիւլիզարին քեզ կը
տայ և ամեն բան կը վերջանայ: Այժմ, զաւակս, եկ, որ-
պէս բէն Դիւլիզարի այտերից երկու համբոյր քաղիր ու
ճանապարհ ընկիր:

Գահժառանգը նորից ձիուց ցած իջաւ, գրկեց զար-
ձեալ համբուրեց իր սիրեկանի այտերը, աչքերը, գրեց,
սպա աշտանակեց ձին ու ճանապարհ ընկաւ: Ուղղակի
աղբիւրի կողմը գնաց, հասաւ, տեսաւ, որ ընկերները
իրենց օրսերը իրար էին ցոյց տալիս: Իսկոյն վրա թափ-
ւեցան Գահժառանգի ընկերակիցները և հարցրին.

—Իշխան, ուր է քո օրսը:

Իշխանը սրտի խորքից մի հառաչ բաց թողեց ու
ասաց.

Հէյ աղաններ, դատաւորներ,
Լսէք, ինչից եմ գրկւել,

Հալալ արած պաք ստացայ,
 Մեղրաշրթից անջատւեցայ:
 Ճնորքի մէջ ընկղմեցայ,
 Ապրանք առի խանութ բացի,
 Միտքս չէ թէ ուր մնացի,
 Սիրուն եարից անջատւեցայ:
 Այսօր ուրախ խիստ խնդացի,
 Եարից վրէժս էլ հանեցի,
 Գիշերս այնտեղ հիւր մնացի,
 Վարդ երեսից անջատւեցայ:
 Սարվի բօյը, անմեղ-հրեշտակ,
 Ինձ մի թողնել կարօտ, ֆալաք,
 Շահ-Իսմայիլն արաւ խնդրանք,
 Գիւլիգարից անջատւեցայ:

Թուրքերէն

Հէյ աղալար, հէյ ղազիլար,
 Գէօրիւն, նէլարդան այրըլդըմ,
 Եօփտիւմ և հէմ հալալլաշղըմ,
 Լէբի սիւքքեարդան այրըլդըմ:
 Բու գիւն բիր խայալա տալղըմ,
 Բէնդէ բիւամ նէրդա ղալղըմ,
 Դիւքան աշղըմ, մաթահ ալղըմ,
 Բիր գիւգէլ եարդան այրըլդըմ:
 Բու գիւն շաղ օլուք գիւլարիմ,
 Եարդան ինթիգամ ալարըմ,
 Բիր գէջէ միհման ալայըմ,
 Գիւլ իւզլիւ եարդան այրըլդըմ:
 Սէրվի բօյու հիւրիւ մէլէք,
 Բէնի հասրաթ ղօյմա, ֆէլէք,
 Շահ-Իսմայիլ իգէր ղիլէք,
 Բէն Գիւլիգարդէն այրըլդըմ:

Աղբիւրի մօտից վերադառնալով իրենց վրանները,
 սաստիկ յոգնած լինելով ընկան, քնեցան: Երբ լուսացաւ
 ընկերներն ասացին Գահժառանգին.

— Իշխան, այսօր ուր պիտի երթանք:

— Սղանից յետոյ ես ուրիշ տեղ չեմ կարող գնալ:
 Այսօրւանից իմ գործերի մասին ոչ ոք տեղեկութիւն չի
 կարող ստանալ:

Գահժառանգը ընկաւ առանձնութեան մէջ. նա չէր
 երևում գւարճութեան, խրախճանքի շրջաններում և խիստ
 մտածմունքից օրէցօր դեղնում ու նիհարում էր: Այս սր
 նկատեցին ծնողները, մի բժիշկ յատկացրին իրենց միակ
 զաւակի համար, որպէզի նրան հետևի, ցաւն իմանայ ու
 հնար գտնէ: Այս միջոցին Գահժառ. նգի ընկերներից մէկը
 ներկայացաւ թաղաւորին և ասաց.

— Թագաւորն ապրած կենայ, Շահ-Իսմայիլը բժշկի
 կարօտ չէ, նա սիրահարւած է և սէրն է նրան գժւացրել:

Իսկոյն թագաւորը թիկնապահներին և սենեկապան-
 ներին ուղարկեց որդու մօտ, որ իմանան թէ ում աղջ-
 կայ վրայ է սիրահարւած, որպէսզի պատգամաւոր ու-
 ղարկէ և խնդրէ այդ աղջկան ու ամուսնացնէ իր միակ
 զաւակին: Գահժառանգը իրեն ներկայացող պատգամա-
 ւորներին ասաց, որ ինքը իրենց սահմաններում ոչ ոքի
 աղջկայ վրայ սիրահարւած չէ: Իսկ գեռահատ իշխանի
 ներքին վիշտը—սէրը օրէցօր նրան տանջում էր, հալ ու
 մաշ անում: Հայրը երբ նկատում էր այս բոլորը, ինքն
 իրեն մտածում էր:—Ես Խոլմանգարի թագաւորը լինեմ,
 Ծովի ու Խոսրօէնի տէրը, ամբողջ Նայիրի և Ուրար-
 տայի նաւերը իմ քաղաքիս միջով գան ու Քաղդէայ ան-
 ցնեն, այսքան մաքս ու տուրք վճարին ինձ, ամբողջ աշ-
 խարհի զարդից ու կերպասից ինձ նւէր բերեն և իմ միակ
 որդիս մի աղջկայ սիրով տանջւի, նպատակին չը հասնի
 ու ծխայ վառւի: Այս տխուր մտքերը ստիպում էին թըշ-

ւառ հօրը և ամբողջ խորհրդի և Ծովի աշխարհի տիրոջը անվերջ լալու ու սգալու իր անել վիճակը:

Թագաւորի այս տխուր վիճակը նկատելով Գահժառանգի ընկերներից մէկը, գաղտնաբար նրան ներկայացաւ և յայտնեց:

— Երբ մենք որսի էինք գնացել Հանձիթի Սև-լեռներում, իշխանը մեզնից բաժանւեց, մենակ մտաւ երկրի խորքերը և այնտեղ հիւր մնաց երկու գիշեր հովիւների վրանների մէջ: Երբ մեզ մօտ վերադարձաւ և մենք հարցրինք, թէ. — «՞ր կողմը պիտի գնանք», հետեւեալ օրը. — նա պատասխանեց, թէ « - ես սրանից յետոյ էլ ուրիշ տեղ գնալիք չունիմ և այսօրւանից գործերիս թող ս'չ ոք չը միջամտի»:

Այս որ լսեց թագաւորը իսկոյն մի լրտես սուրհանգակ ուղարկեց Հանձիթի Սև-լեռները, որ հարց ու փորձ անէ և մի հաստատ լուր հասցնէ իրեն: Սուրհանգակը գնաց հասաւ այն լեռները, որտեղ վրաններում հովիւներն էին ապրում իրենց թանձրագոյն ոչխարներով: Նրանց իշխանն էր հռչակաւոր Իդուն, որը ամեն տարի հարկ էր բերում խոլմանդարի թագաւորին, որ կարողանայ ազատ արածեցնել իր հօտերը Հանձիթի լեռներում և մնացու ոչխարը անցկացնել տանել Սուրիա և Քաղդէա: Սուրհանգակը նոյնիսկ լսել էր և տեսել իշխանի այն հռչակաւոր գեղանի աղջկան Գիւլիզարին (Վարդիթերին), որի գովքը գուսանները երգում էին լեռնական աշխարհի բարձունքներում և ձորերում: Լրտեսը վերադարձաւ, գեկուցեց տեսածներն և ասաց.

— Ինձ թւում է, արևափայլ, որ Գահժառանգը Իդունի աղջկա՝ Գիւլիզարի վրայ է սիրահարւած:

Երբ թագաւորը մտածում էր Հանձիթի լեռների, նրանց խաչների, սև, կապոյտ ու սպիտակ վրանների, կարիճ երիտասարդների և գեղանի կոյսերի մասին, եկան

իմաց տւին Զարեհին, թէ Սև-լեռների հովիւների ցեղապետ՝ Իդունի կարապետն եկաւ, իջաւ պալատի հիւրատանը: Ուրախութեամբ լցւած թագաւորն իր մօտ կանչեց հովիւների ցեղապետի առաջնորդին, որպէս զի հարցաքննէ և տեղեկութիւններ ստանայ, թէ երբ է գալու Իդուն:

— Ցեղապետ Իդունը աղջիկ ունի, հարցրեց խոսակցութեան վերջը թագաւորը կարապետից:

— Այո, արևափայլ, ասաց կարապետը, մի բարեսիրտ և գեղանի աղջիկ ունի: Շատ չանցած Իդուն էլ եկաւ, հիւր իջաւ արքունիքում, բայց սովորական կարգերի համաձայն թագաւորը կարող էր նրան իր դահլիճն ընդունել գալուց միայն երեք օր յետոյ: Երբ երրորդ օրը Իդուն ներկայացաւ Զարեհին յանձնելու բերած նւէրներն ու հարկերը, արտայայտելու իր երախտագիտութիւնն ու հպատակութիւնը, թագաւորն ասաց.

— Իշխան, դու մի աղջիկ ունիս Գիւլիզար անունով: Տիւրի ներշնչւմով, Աստղական պատգամով օրիորդին հարս եմ ուզում իմ որդի Շահ-Իսմայիլին, որը տեսել է աղջկանդ և սիրահարւել:

— Արքայ, մեծ ուրախութեամբ, միթէ ձեր գերուհին ձեզ կը խնայեմ, ասաց Իդուն կրկին ու երեքկին խոնարհելով թագաւորի առաջ: Խալիբ թող շնորհէ, մենք էլ շնորհաւորենք, ասաց ու կանգնեց Իդուն:

Թագաւորն հրամայեց սեղան պատրաստել և ճաշի նստեց խնամու հետ: Երբ սկսեցին գինու թասերը դատարկել, մաղթանքներ անել և շնորհաւորել, իսկոյն սենեկապանները լուր տարան Շահ-Իսմայիլին, աւետեցին, թէ արդէն նրա բաղձանքը կատարւած էր և հայրը՝ Իդուն Գիւլիզարին տւել էր Գահժառանգին: Այս որ լսեց սիրահար երիտասարդը անչափ ուրախացաւ, տալիքը ձեռքն առաւ և այս երգը նւագեց.

Այսօր հոգով խնդաց, բերկրեցաւ աշխարհ,
Վէրքիս սպեղանին շաղկեց Գիւլիզարն,
Սիրածիս զովում է անկեղծ սաղ աշխարհ,
Աղեղ ունքերն, սլաք թերթիչ գրաւիչ:

Քեզանից ինչ կը պակսէր, թէ ես ցնծայի,
Մի ժամ առաջ իմ մուրադիս հասնէի,
Դեռ չը մեռած մէկ էլ դէմքդ տեսնէի,
Սիրտս սանձող կապոյտ աչեր խիստ թովիչ:

Ունքերդ նման է լարւած աղեղին,
Գլոր տիպարդ էլ՝ երկնի մահիկին,
Մէրդ ինձ վառեց, մրկեց առանց կրակի,
Քաղցրահայեաց վերքիս դարման սփռիւի:

Մի քաղցրաբոյր վարդ ես, ծաղիկների խասն,
Ես խմեցի սիրով լցւած լամբար թասն,
Գուսաններն ողբան կորուստս անպակաս.
Վշտիս դեղը, դարմանն ու միթիթարիչ:

Թուրքերէն

Հէրքէս շաղ ու մէսրուր օլուր գիւլտիլար,
Էօմրիւմիւն հայեաթի Գիւլիզար խանում,
Հէրքէս սէվտիգիւմ խմին վէրդիլար,
Բէնիւմ քէման դաշլի Գիւլիզար խանում:

Նէ օլուր շաղ օլուր բէնդէ գիւլէյզիւմ,
Մուրադըմա, մագսուղըմա էրէյզիւմ,
Բիր դահա էօլմէմիշ եիւզիւն գէօրէյզիւմ,
Բէնիւմ ահու գէօզլի Գիւլիզար խանում:

Հաշարըն բէնդէթզիւմ զուրուլու եայա,
Ձէմալըն բէնդէթզիւմ գէօյտէթի այա,
Գէշէ, գիւնդիւզ եալվարըրըմ Մէվլայա,
Բէնիւմ շիրին գէօզլի Գիւլիզար խանում:

Բէնիւմ սէվտիշիյիւմ Գիւլիզար խասի,
Բաքիլար չէքսընլար դայիւմա եասի,
Շահ-Իսմայիլ իշդի աշըգըն թասի,
Գէօյնլումըն սիւրուրու Գիւլիզար խանում:

Ասաց ու լսեց սիրահարը և ընկղմեց հոգեկան քաղցր
ցնորքների մէջ: Թողնենք Գահժառանգին իր քաղցր
երազների մէջ, անցնենք, գնանք Հանձիթի լեռները, շրջ-
քենք Գիւլիզարի շուրջը: Մինչ Իդուն խորմանդարում ար-
քունի սեղանն էր վայելում, նեկտարի նման անուշաբոյր
Մալլաթայի գինի էր խմում, զոտեր ուրախութեամբն
հրճում, Իդունի դրացի քաւթառ պառաւր, որ ականա-
տիս էր եղած սիրահարների առաջին համբոյրին, իսկոյն
քաղաքը թողեց, գնաց Հանձիթ, Իդունի տիկնոջ աշքալոյս
տալու, Գիւլիզարի սրտին բերկրանք պատճառելու, թէ
արդէն թագաւոր հայրը խնդրել էր, հարսնացրել Գիւլի-
զարին և ցեղապետն էլ համաձայնել, ուրախութեան թա-
սը վայելել էին:

Այս օր լսեց Գիւլիզարի մայրը—Նանա տիկինը,
բորբոքեցաւ, կրակ կարեց և հրամայեց ցեղի հովիւնե-
րին իսկոյն վրանները վերցնել, էշերին ու ջորիներին
բառնալ և ճանապարհ ընկնել դէպի Մուղան ձմեռելու:

Այդ ինչ բռնութիւն է, ես ինչի՞ պիտի պարտա-
ւորեմ իմ ազատ աղջիկս խորամանկարի բռնաւոր թագա-
ւորին հարս տալու, որ խեղճ երեխայիս կապեն, կաշկան-
դեն պալատական կարգերով և մի օր էլ գլխին փորձանք
բերեն:

Ցեղապետ Իդուն պատրաստութիւնների համար թա-
գաւորից քառասուն օրւայ ժամանակ առաւ, գնաց, որ
օժէտ պատրաստէ, ոտլոս հարսանիքն սկսէն ու դարձաւ
դէպի ցեղի վրանները: Նրբ Հանձիթ հասաւ, բարձրացաւ
Աւ-իեան լանջերին, ապշած մնաց. ցեղը քոչել էր, գնա-

ցել, վրանների տեղը զսվ գեփիւռն էր սուլում ու անց-
նում ամայի լեռնալանջերում: Իդուն երբ մոլորեաժ զըն-
նում էր շուրջը, հեռուն մի պատառոտաժ վրան նկատեց
նրան մօտեցաւ, տեղեկութիւն ստացաւ, ինքն էլ ձիաւոր-
ներով դէպի Մուղանի ձմեռանոցներն ուղղեց:

Գահժառանգը աներոջ ուղաժ քառասուն օրւայ ժամա-
նակամիջոցից սաստիկ յուզւեց, մտաւ իր առանձնարանը բը-
նելու և պատւիրեց, որ քառասուն օր ոչ ոք նրան չան-
հագստացնէ, քնից չսթափեցնէ: Թագաւորն էլ իր վէզիրնե-
րով հարսնեական պատրաստութիւնն սկսեց: Նորանոր պա-
լատներ, աւագաններ, այգեստաններ ու բաղանիսներ էին
շինում, ոսկուց, արծաթից, գոհարից զարդէր էին պատ-
րաստում, իսկ արհեստաւորները ընտիր բէհէգներ ու քա-
թաններ էին գործում պալատի շրջապատում:

Մի երկու շաբաթից յետոյ, երբ աղջկայ կողմից
պատգամաւորներ չեկան, նւէրներ չբերին, թագաւորը
երկու թիկնապահին, աւագ սենեկապանի հետ ուղար-
կեց Հանձիթ, հարսին նւէր տանելու և լուր բերելու: Երբ
պատգամաւորները հասան Սեւեառն լանջերը, համոզւեցին,
թէ մարդ չկայ, վերադարձան Խոլմաղար և ասին թա-
գաւորին.

Արեւափայլ, հովիւների վրանների տեղը մի թիգ
խօտ է բարձրացել, բռնաւորը գունատւեց: Երբ գահաժա-
ռանգն էլ այս բօթը լսեց, ոլոր մոլոր հօրը ներկայացաւ
և այս քառեակն ասաց.

Այս առաւօտ երազեցի սիրուհուս,
Ո՛ւր է Վարդիթերս, չեկաւ, ո՛ւր մնաց.
Ուշքս գնաց, վայր ընկայ խելակորոյս,
Ո՛ւր է Վաղիթերս, չեկաւ, ո՛ւր մնաց:

Ինքն ազնւական քնքոյշ... ու գեղեցիկ,
Ձայնը բլբլի երգից խիստ ազդեցիկ,

Վիզը բարձր, այտ, կզակ խալով նշխաժ,
Ո՛ւր է Վարդիթերս չեկաւ, ո՛ւր մնաց:

Հագնւել է գոյնգոյն հանդերձ ոսկեթել,
Նրան տեսնող գովքն է կարդում ամեն տեղ,
Գրկեցի, դրոշմեցի ճտին ջերմ համբոյր,
Ո՛ւր է Վարդիթերս, չեկաւ, ո՛ւր մնաց:

Թագի միակ ժառանգս սիրով վառւեցայ,
Եարիս խորհուրդ, խրատն իսպառ մոռացայ,
Սիրոյ լամբար թաս խմեցի, արբեցայ,
Ո՛ւր է Վարդիթերս, չեկաւ, ո՛ւր մնաց:

Թուրքերէն

Սահարդան օղրաղըմ հիւրիւ դմանա,
Հանի՞ բէնիմ Գիւլիւզարըմ գեալմաղի,
Ալղըղըմ ազլըմի օլղում դիւանա,
Հանի՞ բէնիմ Գիւլիւզարըմ գեալմաղի:

Քէնդի բիր բէյգաղա, գիւզէլ դըր ալի,
Մէդայը բիրբիւա օխշաղղըմ դիլի,
Իիր մինա գեարդանլի, փիւսկիւրմէբենյլի,
Հանի՞ բէնիմ Գիւլիւզարըմ գեալմաղի:

Ձէմալինէ գէյմիշ թիւրլի էլբիսա,
Օնու գեօրան մէհդին էդէր հէր քէսա,
Քուշղում գեարդանընդան ալղըմ բիր փուսէ
Հանի՞ բէնիմ Գիւլիւզարըմ գեալմաղի:

Շահ-Իսմայիլ դէր բի սէվդայա եանղըմ,
Եարըն նասըհաթը ունուղուր զալղըմ,
Աշգըն տօլուսունը իչիբ մէստ օլղում,
Հանի՞ բէնիմ Գիւլիւզարըմ գեալմաղի:

Ձարէն թագաւորը երբ լսեց որդու աղեկէզ սրտից
բղխած այս երգը, սաստիկ բորբոքեց, հրամայեց իսկոյն
վէզիրին կանչել: Երբ աւագ պաշտօնեան ներկայացաւ
երկրի հրամանակալին, խստասիրտ թագաւորը արկածները
ս'իզբից մինչև վերջը նրան նկարագրեց: Նոյնիսկ սուրհան-
դակի բերած վերջին լուրերի մանրամասնութիւնները
պարզեց, յուսալով որ խելացի կառավարչապետը պիտի
կարողանայ հնարք գտնել և ծերունի հօր միակ ժառան-
գին ազատել այս անսկիւնալ ախրոյ տանջանքից: Վէզիրը
քիչ խորհեց ու պատասխանեց.

— Եթէ ինձ իրաւունք կը տաք, արեւափայլ, ես իմ ծը-
րագիրս ձեզ կը պարզեմ և կը կարողանանք ճար անել
սիրատոշոր Գահժառանգին.

— Ասա համարձակ, զու գիտես, որ ես խորհուրդ-
ներդ անարգող չեմ:

— Տէր իմ, ասաց վէզիրը մինչև մէջքը խոնարհելով և
երկրպագելով թագաւորին, հաճեցէք մի մոռնալիկ ուղար-
կել քաղաքն ու շրջակաները, իմացրէք ազգաբնակչութեան
թէ թագաւորը իր միակ ժառանգին պիտի ամուսնացնէ:
Երկրում որքան որ գեղանի կոյսեր կան, շաբաթ օրը
զուք ին, զարդարւին, վարդաստանի պարտէզում հաւաք-
ւին, որ նրանցից մէկն ու մէկին իշխանը հաւանի և կնու-
թեան խնդրէ:

— Շատ լաւ կը լինի, ասաց թագաւորը ըմբռնելով
վէզիրի հեռաւոր խորհուրդը:

Իսկոյն մոռնալիկներին պալատի դռանը հաւաքե-
ցին, պատէշները տւին և ուղարկեցին, որ տարածեն
թագաւորի կամքը երկրի ամեն կողմը: Թէ ինչպէս էին
տքնում ծնողները զարդարել ու պնել իրենց աղջիկնե-
րին, որ կարողանան գրաւել Գահժառանգի սիրտը և
երկրի թագուհին դարձնել, պէտք է մարդ տեսնէր իր աչ-
քով: Խումանգարի աղջիկները իրար հետ մըցելով, իրարից

զերպանցելու տենջով բռնկած զուգեցան, կոկեցան ու
զարդարւած գնացին վարդաստանի պարտէզում այնպիսի
տեղեր գրաւեցին, որ կարողանան աչքի ընկնել, Գահ-
ժառանգի հայեացքը ձգել իրանց վրայ և նրան թովել:

Գահժառանգը այդ օրը վարդաստանի պարտէզը
մտաւ, բարձրացաւ ապարանքը, դուրս եկաւ շահնիշինը,
և երբ նկատեց հազարաւոր գեղանիներին, վեր առաւ
տաւիղը, վառւած սրտով նազեց և այս տաղերն ասաց.

Խմբւել են այգում կոյսեր գեղեցիկ,
Ո՛չ մինը նման չէ իմ Վարդիթերին,
Սիրտս թովող— ձգողն է միշտ գեղեցիկ,
Ո՛չ ոք նման էլ չէ իմ Վարդիթերին:

Ոմանք ալ են հագել, ոմանք էլ կարմիր,
Մինն արգիլ է քաղում, միւսը՝ վարդ կարմիր,
Որի հայրն է գենպիտ, որինն էլ վէզիր,
Ո՛չ ոք նման էլ չէ իմ Վարդիթերին:

Որը կանաչ է հագել, որն էլ սպիտակ,
Որի ատամներն են մարգարիտ ճերմակ,
Որի վզին կապած յակինթի մանեակ,
Ո՛չ ոք նման էլ չէ իմ Վարդիթերին:

Ոմանք դիպակ հագել, ոմանք էլ մարմաշ,
Ոմանք նուրբ բէհէզից կապել են շղարշ,
Որի մազերն է սև, որինն՝ ոսկեթել,
Ո՛չ ոք նման էլ չէ իմ Վարդիթերին:

Գահժառանգի սիրտը անհուր վառեցաւ,
կոյսերին հրաժեշտ տւեց, հեռացաւ,
Վարդաստանում շփոթութիւն բարձրացաւ,
Ո՛չ ոք նման էլ չէ իմ Վարդիթերին:

Բէօլիւք-բէօլիւք օլմուշ հիւրի ղզլարի,

Հէշ բիրիսի Գիւլիզարա բէյնզամազ:

Գէօնիւլ սէվտիյի ղըր գիւզէլ ղիւնեադա,

Հէշ բիրիսի Գիւլիզարա բէյնզամազ:

Քիմի ալլար գէյմիշ, քիմի ղըմզի

Քիմի ղիւլ գէօշիւրիւր, քիմի նէրգիզի,

Քիմի շէյխըն, քիմի վէզիւրն ղըզի,

Հէշ բիրիսի Գիւլիզարա բէյնզամազ:

Քիմի ալլար գէյմիշ, քիմի թուրուշի,

Քիմինքին աղզընդաքի ղիշլարի ինշի,

Քիմին ղօյնուկա ջաւահիր—ինշի,

Հէշ բիրիսի Գիւլիզարա բէյնզամազ:

Քիմի ալլար գէյմիշ, քիմի զարբաքի,

Քիմինին ղիւնեադա եօք ղըր արբաքի,

Քիմինին ղօյնուկա ջաւահիր ղաքի,

Հէշ բիրիսի Գիւլիզարա բէյնզամազ:

Շահ-Իսմայիլ աշգա եանդի, թուրուշի,

Գզլար իլէ հալալաշի, գէօրիւշի,

Գիւլշան բաղչէսընդա վալվալա ղիւշի,

Հէշ բիրիսի Գիւլիզարա բէյնզամազ:

Այս երգից յետոյ Գահթառանգը ուղակի գնաց հօր մօտ
և մելամաղձ գէմքով նստեց տխուր ու մռայլ: Հօրը սիրտը
բորբոքեցաւ նա չը կարողացաւ այդ տեսարանին դիմա-
նալ ու ասաց.

—Մի հովիւ— Իդունի աղջկայ համար խնջի ես այդքան
խղճացել: Իդունը իր հովիւներով ու խաշներով թողել է
Հանձիթն ու հեռացել: Միրելի գաւալս, մոռացիր այդ
խաշնարածուհուն, ջնջիր սրտիդ թերթերից նրա պատկե-

ընն ու անունը, անհետացրու մաքիցդ նրա տխուր յիշա-
տակը և մեր երկրի գեղանի քնքոյշ և բարեկերթ օրիորդ-
ներից որին որ ցանկաս, ընտրիր, երթամ խնդրեմ ու բե-
րեմ քեզ համար:

III. Ե Ր Ի Տ Ա Ս Ա Ր Դ

Այս որ լսեց Գահթառանգը, խսկոյն փարեցաւ
հօր կրծքին, համբուրեց ու ասաց.

—Բարեգութ հայրս, ես այլևս ոյժ չունիմ այս քաղա-
քում ապրելու, իմ այստեղ մնալս ինձ գերեզման կիջեց-
նէ: Այս քաղաքի աղջիկներից և ոչ մէկը չի հրապուրում
ու գրաւում սիրտս: Այլևս ինձ համար անհնար է այստեղ
ապրելն անգամ: Կերթամ, եթէ Գիւլիզարիս չը գտնեմ,
գոնէ նրան որոնելու ճանապարհին խաղաղ հոգով կը մեռ-
նեմ:

—Զաւակս, մի յամառիլ, լսիր հօրդ թախանձանքին,
մի գնալ, ինձ մենակ անմխիթար մի ձգիլ: Մի թողնիլ,
որ այս ալևոր մօրուսս արտասուէքներովս լւանամ գիշեր
ցերեկ և որդուս կարօտի հառաչները սիրտս ծակծկեն,
օրհասից շատ վաղ ինձ գերեզման իջեցնելով:

Բայց խրատ ու աղերս օգուտ չբերին, Գահթառանգը
յամառած մնաց:

Երբ հայրը նկատեց, թէ իր յորդորները արդիւնք չու-
նեցան, ասաց յուզւած.

—Գնա գաւալս, քեզ չեմ կարող կաշկանդել և դահիճդ
դառնալ: Բայց եթէ օտարութեան մէջ կեանքդ դժսխի
մատնի, ամանջես, երբէք ինձ չը մեղադրես: Գնա երբ
ինձ չես լսում:

Գահթառանգը դուրս եկաւ հօր տալարանքից, խուր-
ջինը ոսկով լքցրած գցեց իր ձիու՝ Գամերի գաւալը, վեր-

աշխից զոտիմ աղմ բրկցան յողջառածնա յղմումա յո մղղ
 քոսիցո Եղիկմղաղ յղուգմց Ժմարեք մղկղմ զմն մ զմառ
 մղ յո նմղրմոյ նամն յղկղաղմ յամմաղ զո մղղո ըղղմմ

Շահ-Նամայիլը գնում է Գիւլիգարին գանելու։
 ցրեց նիզակը, սուլն ու Վահանը, պատերազմ գնացողի
 նման զրահաւորեց, պատրաստեց ուղի ընկնելու։ Այս
 ժամանակ Գահժառանգի պատրաստութեան լուրը թագու-
 հուն յայտնել էին նաժիշաները, որն եկաւ որդու մօտ,
 աղերսեց, լացեց, թախանձեց, որ կամապաշտութիւն չա-

նէ, ձեռք քաշէ լեւնական հովւի՝ Իդունի աղջկանից և
 իրենց սգի չը մատնէ։ Բայց երբ Գահժառանգը մերժեց
 նաև մօրը խնդիրը, այն ժամանակ թագուհին ամուսնուն
 ներկայացաւ և բորբոքեաժ ստաց։

— Գահժառանգը սիրականի ետևից է գնում, ով գիտէ,
 Խնչ փորձանքների կարող է մատնել։ Էլ դու Խնչ թա-
 գաւոր ես, որ չես արգելում, չես կարողանում միակ որ-
 դիդ զսպել։ Միթէ վայել է, որ թագաւորի միակ որդին
 սարէսար ընկնի մի հովւի աղջկա համար և մեզ այսպէս
 մորմոքի ու տանջանքի մատնէ։

Թագաւորը բորբոքեաժ հրամայեց քաղաքի մուտքե-
 րի վերատեսչին, որ փակեն դռները, փականքները պահեն
 և իրենք էլ պատսպարեն աշտարակներում։ Բայց Գահ-
 ժառանգը առանց իմանալու, թէ դռները, դարբանները
 փակւած են, նստաւ Գամէր ձին ու ճանապարհ ընկաւ։
 Այս որ տեսաւ թագուհին, գլխի մազերը պոչկելով լալա-
 գին որդուն դիմաւորեց և ստաց։

— Ո՛ւր ես գնում, զաւակս։ Դու մի թագաւորի որ-
 դի լինես ու մի հովւի աղջկայ ետևից ընկած, լեռներ
 թափառես։

Այս որ լսեց սիրով վառված Գահժառանգը վերցրեց
 թիկունքին կախած սաւիղը և երգելով պատասխանեց
 մօրը.

Մայրիկ, կաթդ հալալ արա՛,
 Աչքիդ արցունքն էլ վար արա՛,
 Սիրոյ ցաւի տէրը դառայ,
 Վիշտս չունի չափ ու համար։

Հայրըս վիշտըս չի ըմբռնում,
 Կարօտից է թոքս վառւում,
 Ես գնում եմ, մայրս է ողբում,
 Դու ինձ հասիր իմ գատ արդար։

Ինչի՞ս է պէտք կայք ու կայանք,
Ձեռք եմ քաշել, պէտք չէ ինձ կեանք,
Ձի կորցրի իմ օթևանն,
Գին ու արժէք չունի աշխարհ:

Ձիս թամբեցի թողի քայլին,
Բլբուլն երգեց արեգալին,
Հայրիկ, բազմի՜ր պապիս գահին,
Մի կործանիլ նախնի օջախն:
Հեծայ ձիս ու ճամբայ ընկայ առանձին,
Արձագանքներս քառսուն մղոն գնացին,
Ինքս ինձ դարձայ առաջնորդ թէ խրախոյս,
Մտրակեցի, նպատակիս գնացի:

Թուրքերէն

Անա, սիւղիւն հալալ էյլէ,
Գէօղլէրինդէն թօքմա արի,
Նայիլ օլդըմ բէն բու դէրգէ,
Ասլա դէրգիմին եօխ տուր հեսարի:

Նէ բաբամ դէրգիմի անղար,
Բու հասրաթ ջիգէրմ գաղար,
Բէն գիգէրիմ անամ աղար,
Իմդադ էյլէ Հազգ ջէնարի,

Նէ յնէրիմ դիւնեանըն վարի,
Թէրք էդէրիմ բու դիարի,
Չուն դաչրդըմ նազլի եարի,
Դիւնեանըն եօգ դըր դարարի:

Գամէր թայա վուրդըմ գէնգի,
Բիւլբիւլ օթէր սահար վախթի,
Բաբամ բօշ ղօյմասըն թախթի,
Երխըրըր թաջ ու մէհրարի:

Գամէր թայի սալղըմ եօլա,
Չղրդըմ բըբլարը բիւա.
Իմդադ էյլէ Շահ-Իսմայիլա,
Օլայդըմ խաքի թիւրարի:

Այս երգից յետոյ ձին մտրակեց, ճամբայ ընկաւ, եկաւ քաղաքի պարիսպների մօտ, տեսաւ, որ բոլոր դարբասները փակած են, պահապաններն էլ թագ են կացել: Իսկոյն հօռչաւ ձին մի երկու անգամ ետ ու առաջ մղեց, մտրակեց, բորբոքեց և խիստ արագութեամբ դռների վրայ քշելով, իր լախտով մի այնպիսի հարած հասցրեց, որ դռն տախտակները փշուրեցան, թափեցան, կտրիճը ձին քշեց դուրս եկաւ: Այստեղից մէկ գլուխ ձին մտրակեց գէպի Հանձիթ, հասաւ այն աղբիւրի մօտ, որտեղ առաջին անգամ սէրը իր սրտում օթևան գտաւ: Այս յիշատակարանը փոթորկեց սիրահարի սիրտը, յուզեց, մրրկեց նրա հոգին: Նա տաւիղը ձեռքն առաւ և սրտին կուտակած վշտերը այսպէս դուրս մղեց:

Նա միամիտ թմրած էի խաւորում,
Սիրտս սիրոյ հրով լցեց այն սարում.
Փախչող սիրուս խորհուրդը չեմ ըմբռնում,
Սիրով հոգիս վառեց, գնաց, ի՞նչ անեմ:

Չգիտեմ հրեշտակ էր, թէ յաւերժահարս,
Պէտք է գտնեմ իմ նազէնի սիրահարս,
Փթթել է նորա այտ, շուրթ, ուռնգ ու վարս,
Սրանց շողը խելքս տարաւ, ի՞նչ անեմ:

Բլբուլի երգ Գահժառանգն է հասկանում,
Եարից անջատ երկրից-երկիր թափառում,
Գառսուն գաւաթ սիրոյ նեկտարով արբած
Ճար չըգտայ, պանդուխտ ընկայ, ի՞նչ անեմ,

Թուրքերէն

Եաթմիշ իդիմ բէնդա խարը զաֆլէթդա,
Դէրունիմ աշգ իլէ աօլդի, նէյնիյէմ,
Էրանլարըն սըրբի բիգա զալիբ դըր,
Սէվգասը սարիմա սալգը, նէյնիյէմ:

Բիլմամ մէլէք մի դըր, եօխսա մի հիւրի,
Մըայըր բուլմալի օ նազլի եարի,
Ղաթմար զաթմար օլմուշիւղունուն նուրի,
Անըն շավղը ագլլամ ալդի, նէյնիյէմ:

Շահ-Խամայիլ բիլիբ բիւբիւլ դիւրնդան,
Մյըր դիւշդըմ շիմդի նազլի եարըմդան,
Բադէ նուշ էյլէդիմ բըբլար էլինդան,
Յօլումուզ դուրբէթէ դիւշդի, նէյնիյէմ:

Ասաց ու ընկզմեց մտքերի ծովը, անցեալը աղբիւրի
ջրերի նման եկաւ սահեցաւ աչքերի առաջից, իրեն
քաղցր յիշատակների հետ, դառն վշտերը սուրից բորբոք-
վեցան: Ապա նստեց ձին աշտանակից, հեռացաւ աղբիւրի
մօտից, հասաւ այնտեղ, ուր բարակներին արձակել էր
եղնիկի ետեւից, որոնք իրեն առաջնորդել հասցրել էին
Գիւլիգարի վրանը: Այստեղ դարձեալ յուզեցաւ, փոթոր-
կեցաւ սիրահարի սիրտը և տաւիղը ձեռքն առնելով ձայ-
նը հասցրեց դարի այն ժայռոտ լանջերը, ուր մի ժամա-
նակ իր սիրեկանն էր ապրել, կայտառացել, իր թոքը վառել:

Հոս շունս մզեցի եղնիկի վրայ,
Մոխիր արի անձս, ցրեց փոշենման,
Թողի հայրենիքս ընկայ սարէսար,
Մարգեր, արգեօք Վարդիթերիս դուք տեսա՞ք:
Խելքս ցնորելուց ընկայ սարէսար,
Ճամբէն չիմանալուց դիպայ քարէքար,

Ես ինչ արի վարդիս, որ սիրտս խրեց, իջող բորակ
Մարգեր, արգեօք Վարդիթերիս դուք տեսա՞ք:
Գահճառանգն էլ յուսակաուր կորչում է,
Խելքն ու միտքը ցուր հեռու թռչում է,
Այս մարգերում ոլոր մոլոր շրջում է,
Մարգեր, արգեօք Վարդիթերիս դուք տեսա՞ք:

Թուրքերէն

Բէն թաղըմ բունդա սալգըմ ջէյրանա,
Բիւլ օլդու վիշիւղում, դէօնդիւ փիւրեանա,
Թէրք էթմիշ վաթանի գէթմիշ բիր եանա,
Եայլա, բէնիմ Գիւլիգարըմ գէօրդին մի:

Բէնի մէջնուն էգիր դաղլարա սալգի,
Գիթդիյի եօլլարը բիլմէիբ շաշդի,
Բէննէ էդէմ, գիւլիւմ բէնիմ ջիգէրիմ դէլդի,
Եայլա բէնի Գիւլիգարըմ գէօրդին մի:

Շահ-Խամայիլ զալբի լափ մահգուն գիգիր,
Սիւ ու Ֆիքրի բաշդան բիր բաշդըր ուշիր,
Բու եայլայա մէլիլ մէլիւր սուս բախիր,
Եայլա բէնիմ Գիւլիգարըմ գէօրդին մի:

IV Ս Ո Ր Ա Ջ Ո Ւ Ր Կ

Ասաց ու դարձեալ լռեց: Ապա բարձրացաւ, ձին
հեծաւ, հեռացաւ այդ վայրից հասաւ այնտեղ, ուր Իդու-
նի վրաններն էին բարձրացած այն ժամանակ: Զննեց
այդ ամայի լեռնալանջը, քննեց շրջապատը, ոչ ոք, ոչ մի
կենդանի չը տեսաւ, նոյնիսկ ծեղ ու ճիպոտ խաղացող երե-
խաներն էլ չհրեցան: Խոտը մարդաբօյ բարձրացել էր վրան-
ների տեղը, ծածկել էր ծանօթ ապառաժի կտորները և

վազող ջրերի ափերը: Այն ճախութեան հետևող ամայութիւն ու մեհակութիւնը արեւն արտասունք թափել տւին զահաժառանգին, որը յուզւած կրկին վեր առաւ իր տաւիղը զընդացներով զղրղացրեց նոյնիսկ անզգայ ապառաժները, որոնք միակ ունկնդիր էին հանդիսանում քաջին:

Մութ ամպերումն խրւել են բարձր սարերն,
Աչքիցս հոսած արցունքն դարձել է հեղեղ.
Մի հարց տամ ձեզ կանանչ ու դալար մարդեր
Մարգեր, Վարդիթերիս դուք ի՞նչ չէք տեսել:

Ձիտէք Մաննա գնաց, թէ գէպ Դարանդաշտ,
Գուցէ իսպառ չւեց, հասաւ մինչի Ռաշտ,
Արդեօք օտարին խօսք տւեց, կապեց դաշն,
Հեղեղ, Վարդիթերիս դուք ի՞նչ չէք տեսել:

Ձիտէք թէ Մոկս գնաց, գուցէ թէ Խալխալ
Մատաղ կեանքս մատնեց բոցերի շատ վաղ.
Դաշտ ու հովիտ արդեօք ձեզ նորից հարց տամ,
Սարեր, ժայրեր, Վարդիթերիս չէք տեսել:

Կոռնկ, քիչ ցած իջիր, հերիք բարձրացար,
Արդեօք դու չե՞ս բերում եարից մի խաբար,
Աշունն հասաւ, տերեթափ եղաւ անտառն,
Անտառ, Վարդիթերիս արդեօք չըտեսար:

Եարիդ խօսքին, Դահժառանգ, դու հաւատա՞,
Մրտիդ հուրը մի բորբոքիլ, հաւատա՞,
Մատաղ հոգին քեզ չի դրժել, հաւատա՞,
Ճամբա, Վարդիթերիս արդեօք չտեսար:

Գէնա՞ ու ջա՞ դաղար չէօքմիշ դումանա,
Ախտի չէշմիմ եաշի, գէօնդիւ իւմմանա,

Բիր խաբէր սօրայլում չայիր, չիմանա,
Չիման, բէնիմ Գիւլիգարում գէօրդիւմ մի:

Բիւմէմ Մաննա գիթդի, եօխսա Մուղանա,
Բիւմէմ բու գէրդիմի գէսէմ քիմէ նա,
Աջար քիմլար դօնդու նազլը եարիմա,
Սէլլար, Գիւլիգարիմի գէօրդիւմ մի:

Բիւմէմ Մարա գիթդի, բիւմէմ Խալխալ
Գէնշ եաշլմդա բէնի սալդի աթաշա,
Բիր խաբէր սօրայլում դաղ իլէ թաշա,
Դաղլար, թաշլար Գիւլիգարիմ Գէօրդիւմ մի:

Եուքսաքլարդան գեալան-գէշան դուրնալար,
Ալաբիլիւմիմ սիդդան բիր խաբար,
Գիւլ գէլդիքշէ թէօքար դաղէլի բաղլար,
Գիւլլար, Գիւլիգարի գէօրդիւմ մի:

Շահ-Իսմայիլ բէնդ օլ եարլն սէօդրնա,
Բիր օթ դիւշմիշ իւրէգիմին իւսթրնա,
Դահա թըֆլիքէն դիւշլում վէշինա,
Եօլլար, Գիւլիգարումի գէօրդիւմ մի:

Այս քառեակն ասելուց յետոյ, հեծաւ ձին ճանապարհ ընկաւ գէպի արեւելք: Մի օր հինգ օր թափառելուց յետոյ, ամեն մի տեղ հարց ու փորձի ենթարկելով մի ամսից յետոյ մտաւ Մուղանի դաշտը: Հեռուն մի հսկայական և զեղեցիկ պալատ տեսաւ, որի շուրջը առուններն ու ջրանցքները ամբողջ անապատը ոռոգել, դրախտի էին վերածել, այգեստանով, վարդաստանով, բրնձի, բամբակի զմուխտ մարկերով ծածկել էին ողջ դաշտը: Երբ մօտեցաւ պալատին աչքերը ծակոտեցան ապարանքի ամբողջ ճակատի շուքից, կորնիշից մինչև հիմքը մարմարի ու ագաթի նման փայլում էին որմերի որձաքարերը,

լուսամուտների ապակիները, պատուհանների շրջանակների զարդանկարների մէջ գետեզած խոշոր խոշոր գոհարները: Գահժառանգը այս կողմը շրջեց, այն կողմը դարձաւ, ետ դնաց, առաջ եկաւ և պալատի դուռը չը գտաւ: Շրջապատի բնական հարստութիւնն ու զեղեցկութիւնը կերտել էին այդ սքանչելի գեղարուեստական պալատը, և այնպիսի դիւթական ձև տւել, որ մօտեցողը նրա դուռը հեշտութեամբ չէր կարող գտնել: Այս պարագայից հետաքրքրւած, քաշեց թիկունքից, տաւիլը ձեռքն առաւ ու երգեց դեռահաս իշխանը, որ սիրոյ կրակից գոլասն էր դարձել:

Խորմանդարից եկայ Մուղան,
Զիտեմ անցքը գաղտնի դռան,
Մի բորբոքել սրտիս կրակն,
Տոյց տուր ինձ քո մուտքը, պալատ:

Ուվ է շինել հսկայ կերտւածն,
Որքան շքեղ է հիմք դրւած,
Յաւերժ ապրի ճարտարապետդ,
Տոյց տուր ինձ քո մուտքը, պալատ:

Դուռ չունիս, ներս ընդհից մատչեմ,
Թե չունեմ, ներս ի՞նչպէս թռչեմ,
Ձուր էլ չը կայ, պապակս առնեմ,
Տոյց տուր ինձ քո մուտքը, պալատ:

Քեզ հիւր եկաւ մի Գահժառանգ,
Գեղ շինւածքիդ ուխտի եկաւ,
Հերիք թողնես արևի տակ
Պալատ ներս առ ինձ, տուր շւաք:

Թորբերէն

Խորմանդարդան գեպղըմ սանա
Սարայ սանդան եօլ իսթէրըմ,

Բէնի սալմա եանա-եանա,
Սարայ սանդան եօլ իսթէրըմ:

Քիմ եափմը թունուն եափուսի,
Նէ եիւքսէք գուրմուշ բինասի
Բուլայդըմ եափան ուստասը,
Սարայ սանդան եօլ իսթէրըմ:

Եօգտուր գափուսը գէչէյիմ,
Գանատըմ եօլս դըր, ուչայըմ,
Բիր սու վէրըն գանա-գանա իչէյիմ,
Սարայ սէնդան եօլ իսթէրըմ:

Շահ-Իսմայիլ գեպլի սանա,
Սէնդէքի օլան Միհմանա,
Բէնի ղօյմա եանա-եանա,
Սարայ սէնդան եօլ իսթէրըմ:

Երգից յետոյ նորից գննեց պալատը, բայց ոչ մի դուռ չը գտաւ, որ ներս մտնի: Իսկոյն ձին առաջ քշեց, պալատին մօտեցաւ, լսիտը շարժեց, բարձրացրեց և մի աջնալիսի ուժեղ հարւած իջեցրեց, որ պալատի որմը մի ձիաւոր ներս մտնելու չափ բլւեցաւ, թափւեցաւ: Առանց մտածելու ներս մտաւ, ձին բախում կապեց, առաջը դարի լցրեց և ապա ինքը սանդուխներից վերի յարկը բարձրացաւ: Իրար մէջ մի քանի սենեակներ մտնելուց և ամայի գտնելուց յետոյ, կանգնեց մի վարդուրած դռնան առաջ: Վարդուրը բարձրացրեց, որ ներս մտնի, յանկարծ աչքն ընկաւ մի գեղանի կոյսի ապշած ու զարմացած դէմքին, որը բազմոցին նստած քեարգեանի վրայ ասեղնագործում էր: Թշառ կոյսը և՛ գործում էր, և՛ լալիս, իսկ արտասուքի փոխարէն նրա աչքերից արիւնի կաթիլներ էին ցած գալիս, թռչում կուրծքն ու դաստակ-

ները: Կաշկանդեց ու կարկամեց ինքը Գահժառանգն էլ.
նա չը համարձակեց ներս մտնելու: Մի քանի ըոպէ ա-
պուշ կտրած իրար դիտելուց յետոյ, կարիճը կոյսին, կոյ-
սը կարիճին զննեց, գրաւեցան և պատանին սթափելու
պէս, ձեռքն առաւ տաւիղն ու երգեց.

Ես վիշտ ունեմ քո ցաւերից շատ վառթար,
Ասա, փէրի, դու էլ ի՞նչի մաշեցար,
Գաղտնի ցաւդ ինձ տուր, ես սրտիս բառնամ,
Պատմիր, փէրի, դիր իմ սրտին ցաւիդ պարկ:

Փէրի

Բարի եկար, նստիր, դարդիս մեծ դեղատուր,
Դարդս շատ է, կարիճ, խօսքդ կանցնի զուր,
Աշխարհ թէ դեղ դառնայ, վէրքս չի լաւնալ,
Անհուն վիշտից ես քեզ ի՞նչպէս հաշիւ տամ:

Շահ-Խամայիլ

Հարկ է, հոգիս, բժիշկը ցաւդ իմանայ,
Պէտք է կարօտս առնեմ քեզնից, հոխանամ,
Բազուկ ունեմ, որ սուր շարժեմ քեզ համար,
Պատմիր, փէրի, դիր այս սրտիս ցաւիդ պարկ:

Փէրի

Փալաքն ինձ հալածեց, գլուխս է ցաւում,
Աչքից անվերջ արիւն արտատուներ եմ քամում,
Եօթն եղբայրս թշնամու դէմ են կուռում:
Ահա վիշտս, ասա, որին հաշիւ տամ:

Շահ-Խամայիլ

Նազանի շարժումիդ էլ չեմ գիմանար, ծարաւ
Սիրտս բորբոքեցին խօսքերդ շաքար,
Զիջիր, փէրի, էլ մի ծածկիլ վիշտ ու ցաւ,
Պատմիր փէրի, դիր իմ սրտիս ցաւիդ պարկ:

Փէրի

Գերի դառնամ անուշ խօսքերիդ ձայնին,
Թէ ճամբորդ ես, կտրիճ, զնա քո գործին,
Խնայիր ինձ նման թուլակազմ խեղճին,
Կտրիճ, դարդս շատ է, ի՞նչպէս հաշիւ տամ:

Շահ-Խամայիլ

Ճիշտը պատմիր, փէրի, ցաւդ հասկանամ,
Գլուխս դո՛ւս դնեմ քո կեանքի համար,
Ամեն անսով ցաւիդ կանեմ դեղ-դարման,
Պատմիր, փէրի, դիր իմ սրտիս ցաւիդ պարկ:

Փէրի

Լսիր, կտրիճ, խեղճիս ուղիդ խօսքերուն,
Ինձ ի՞նչ, թէ զոհուեմ ես խէյրին ու բարուն,
Եօթն եղբայրս են կուլի դաշտում մաքառում,
Ահա վիշտս, դատիր, ի՞նչպէս հաշիւ տամ:

Շահ-Խամայիլ

Վաղուց է չլտեսայ դէմքդ, սիրական,
Վարդ քաղելու համար չըմտայ բաղջան.
Դեռ չըհասաւ իր մուրազին Գահժառանգ,
Ասա, փէրի, դիր իմ սրտիս ցաւիդ պարկ:

Փէրի

Այդ որ երկրից եկար, հոգոյս կենսաբոյրն,
Քեզ մատաղ Գիւլ փէրին, եղաւ անձնատուր,
Ինչի՞ կործանեցիր ապարանքիս բուրգն,
Տէրս, այս է վիշտս, ի՞նչպէս հասկացնեմ:

Թուրքերէն

Բէնիմ բիր դէրդըմ վառ տանգան բէշթէթար,
Սօյլէ, փէրի, նէ՞ դըր դարդըն բիւէյիմ,
Գիզլի դարդարընա դարդար դաթայըմ
Սէօյլէ, փէրի, դէրդըն նէ՞ դըր, բիւէյիմ:

Սաֆա գեալդըն, օթուր դարդըմըն վարի,
Դարդըմ չոխ դըր, սանա նի՞ջէ սօյլէյիմ:
Ալէմ թաբիբ օլսա դէրման բուլունմազ,
Դէրդըմ չոխ դըր, սանա նի՞ջէ սօյլէյիմ:

Բէն սէնին դէրդըն բիւսամ գեարաք դըր,
Հասրաթիմի սանդան ալսամ գեարաք դըր,
Գօլում օյնար, գըլըջ չալսամ գեարաք դըր,
Սօյլէ, փէրի, գէրդըն նէ՞ դըր, բիւէյիմ:

Փալաք վուրդունիյըմ, աղըրըր բաշըմ,
Դիդէմ զան աղլայուր թէօքէր գէօզ եաշըմ,
Դիւշմանա գեօնդարդըմ եզի գարդաշըմ,
Դէրդըմ բու դըր, սանա նի՞ջէ սօյլէյիմ:

Տայանամամ էգասընա, նաղընա,
Բու գէմգէմ սիւքքէր կիպի էօղընա,
Գեալ, հէյ փէրի, բէնլիք էթմէ էօղիւնա,
Սէօյլա, փէրի, դարդըն նէ՞ դըր, բիւէյիմ:

Ղուլ օլայըմ սէնըն շիրին դիւնա,
Եօլշու խան վար գիդ դօղըու եօլունա,
Րահմ էյլէ գեալ բէն թէք մէջնուն զուլընա,
Իգիթ, դէրդիմ չօխ դըր, նի՞ջէ սօյլէյիմ:

Տօղըու սօյլէ, փէրի, դարդըն բիւէյիմ,
Ուղուրընա ջանըմ ֆէզահ դայըմ,
Հէր թիւըլու դարդընա դէրման օլայըմ,
Սէօյլա, փէրի, նէ՞ դըր դարդըն բիւէյիմ:

Դիյնա իգիթ բէնդան դօղըու ջէվաբը,
Նէյլիէմ սէվարսըն խայր ու սէվաբը,
Եզի գարդաշ չեաքար գէօնիւլ էգաբը,
Դարդըմ բու դըր, սանա նի՞ջէ սէօյլէյիմ:

Խայլի գէմ դըր, եւր, ջէմալըն գէօրմադըմ,
Դիրիբ բաղչասընա գիւլըն դէրմադըմ,
Շահ-խամայիլ բէն մուրադա էրմադըմ,
Սէօյլա, փէրի, նէ՞ դըր դարդըն բիւէյիմ:

Նէ՞ ախարդան դեալդըն էօմրիւմըն վարի,
Նիշի՞ն վուրդըն, երխտըն բուրջուն հիսարի,
Սանա զուրբան օլսուն պու Գիւլի փէրի,
Աղամ, բու դըր դարդիմ նի՞ջէ սէօյլէյիմ:

Այստեղ փէրին խոստովանեց, որ ինքը սիրում է մի գեռահաս կտրիճ և վէս իշխանի. բայց եղբայրները նորան թշնամի լինելով չեն տալիս: Եթէ մի հնարով կարողանայ ինքը թշառ սիրահարին հասցնել բաղձանքներին, այնժամանակ յաւիտեան նրան պարտական պիտի մնան ամուսնորդ: Այդ գեռահաս իշխանը ապրում Մուղանի ծայրին. որի բերդը ահ ու սարսափ էր սփռել շրջակայ երկրում: Այնքան հակառակ էին եղբայրներս այդ կտրիճին, որ պատրաստ էին իրենց քրոջը կտրեւել, թափել Արաքսի ձկներին, քանի՜ յանձնել վէս փէսային: Գահճառանգը խոստացաւ ինքն ձեռնադրէն կնուծեան առնել Փէրիին և ապա հասցնել մուրադին, տալ սիրած կտրիճին:

Գահճառանգը Փէրիի հետ այս երգերը երգելուց, նւագելուց և խորհուրդները պարգելուց յետոյ, նստան մի ձոխ սեղանի, որ պատրաստել էին իշխանուհու նաժիշկաները և քաղցրահամ խորտիկների հետ ճաշակում էին հասած դեղձերը, որոնք անպառ չափով հասել, կարմրել և դարդարել էին պալատի պարտէզներն ու այգիները. ներսից ու դրսից: Անուշաբոյր նեկտարի հետ, քաղցրաբոյր մըրգերը, փասեանի խորովածն ու կարմրախայտի խաշածն այնպէս ոգևորեցին գեռահասներին, որ նրանք երկար ժամանակ այս ախորժելի սեղանից չըկարողացան հեռանալ:

Երբ կերան կշտացան, Գահժառանգը դարձաւ իշխանուհուն ասաց.

— Երգիդ մէջ դու յայտնեցիր, թէ եղբայրներդ գնացել և պատերազմում են։ Ասա, աղաչում եմ, ո՞ւր են գնացել, ի՞նչի են պատերազմում։

— Այս մեր դիմացի Կովկասեան լեռները հիւսիսային լանջերում Տևտօններն են ապրում, որոնց առաջնորդում է մի հարիւր յիսնամեայ ծերուկ Խաթթար անունով։ Այս դառամեալը իր եօթնասունը եօթը, որդիներով, թուներով ու ծոռներով մեր վրայ պատերազմի է եկել և առանց կարմրելու ինձ կնութեան է ուզում։ Յայտնի բան է, եղբայրներս մերժեցին աներես ծերունի բռնաւորին, որի համար կռիւ ծագեց և ահա եօթն ամիս է մարտնչում են կողմերը, մի բժժած ծերուկի ամարդի քմահաճոյքի համար։ Այս գիշեր մի ախուր երազ տեսայ, իբր թէ երկու եղբայրներս զոհ էին գնացել այդ անիրաւ պատերազմում։ Սրանից յետոյ, ասա ինձ, իշխան, ես ի՞նչ պէս չողբամ այս թշուա փիճակս, որ իմ պատճառով բերդի նման երկու քաջ եղբայրս ինձ համար զոհ ընկան։

Գահժառանգը վեր կացաւ սեղանից, շնորհակալ եղաւ իշխանուհուց, հարց ու փորձ արաւ ճանապարհի մասին և Գամէր ձին դուրս քաշելով, հեծաւ, ուղի ընկաւ դէպի կուրի դաշտը։ Երկար թէ կարճ գնաց, այդ պատմութեանն անյայտ է, լեռները կտրեց, անցաւ դէպի հիւսիսային Կովկաս։ Լեռան բարձունքից գննեց Գահժառանգը տեսաւ որ երկու բանակ իրար դէմ կանգնած կռիւ են մղում։ Մի կողմը բազմամարդ, զրանք Տևտօններն էին, միւսն էր սակաւաթիւ, որոնք Փէրիի եղբայրներն էին իրենց մերձաւորներով։

Կ. Պ Ա Տ Ե Ր Ա Ջ Մ Ի Դ Ա Շ Տ

Լեռան լանջից վար իջնելիս Գահժառանգն ինքն իրեն մտածում էր. — Թէ քչւորի մօտն երթամ, պիտի տեսնեմ — մեծամիտ է, ուզում է զուլիսը ցոյց տալ, թէ շատւորի կողմն անցնեմ, պիտի տեսնեմ — վախկոտ է, ուժեղի կողմն անցաւ։ Երկար խորհելուց յետոյ, գնաց, մտաւ երկու կուռղիների մէջ և ողջոյն աւեց։ Շատուորներն ուշք չը դարձրին, իսկ Փէրի եղբայրները իսկոյն նրա բարեկն պատասխանեցին։ Դրանից յետոյ, տաւիլը ձեռքն առաւ և հինգ եղբօր բանակի սահմանը մտնելով սկսեց նւագել ու երգել։

Բարձր սարի գլխից տեսայ աջ ու ձախ Յրւած անխնայ բիւրաւոր դիակ։

Հեռու են հայր ու մայր, որ տանեն խնամք, Արդաւր արև, ամպեր, ձեզ վստահացայ։

Ո՛չ աշխարհիս գազանն, ո՛չ երկնի թռչուն նմաններին չեն պատառում, գիշատում։ Պէտք է օգնել անմեղ եօթ եղբայրներուն, Արդաւր երկինք ու ցոյ, ձեզ վստահացայ։

Արև, լուսին, աստղեր, կանչում եմ վկայ, թէ իմ սրտում երբէք քէն ու ոխ չկայ, ես կուրի հաշտութեան համար դաշտ մտայ, Արդար փայլաւ, կայծակ ձեզ վստահացայ։

Դիմացս կանգնած է մի հսկայ բանակ, Մէրս ինձ շնորհել է խրախոյս ու նիզակ, Բռնաւորը կրգլորւի անկասկած, Արդար կրակ ու բոց ձեզ վստահացայ։

Գահժառանգը եկաւ, իջաւ հրապարակ, Մտրակեց ձին գոռ թշնամուն հակառակ,

Կարմիր արիւնի մէջ ներկեց սուր, դաստակ,
Արդար երկինք, արև, ձեզ վստահացայ:

Թորքերէն

Ուշա դադ բաշրնդա սաքին էյլադըմ,
Ամանն Ալլահ, ամանն, սէն իմդադ էյլա,
Եօզ դըր անամ աթամ, բէնի գալըրա,
Ամանն, Ալլահըմ, գեալ, սէն իմդադ էյլա:

Եարատդըն ազամի, հալադա դուշի,
Հիւքմընդան թիթըադըն դադ իլա դաշի.
Մէվլամ, սէն գեալ դուրթար եդի դարդաշի
Ամանն ալլահ, ամանն, սէն իմդադ էյլա:

Եարաթդըն դիւնէշի, ջիւմլէ ալամի,
Հէր վազթ օխուհուր իսմի, քէլամի,
Վարալըմ, վէրէշիմ Թանդըր սէլամի,
Ամանն, Ալլահ, ամանն, սէն իմդադ էյլա:

Ղարշըդա գէօրիւնուր բիր բօյիւք օրդի,
Մէվլամ բանա վէրդի բու աշգ ու դարդի,
Գիթտի Գիւլիզարըմ, բօշ դալլի եուրդի,
Ամանն, Ալլահ, ամանն, սէն իմդադ էյլա:

Շահ-Իսմայիլ գեալդի գիրդի մէյդանա,
Սուրէմ Գամէր թայի, վարամ դիւշմանա,
Չէքէմ գիւլֆիխարի բօյանսըն դանա,
Ամանն, Ալլահ, ամանն, սէն իմդադ էյլա:

Քառեակները ասելուց յետոյ, ձիուց վար թռաւ, Գոմէր ձիու փորքաշը հօթը սեղից պնդացրեց, կրկին հեծաւ, դուրս քաշեց սուրը պատեանից, յարձակեցաւ Տեւոնների վրայ: Յուզած ու բորբոքած սրտով Քահթառանգը այնպէս սուր շարժեց, որ գերանդու նման ջարդեց ու քաղեց անհաշտ թշնամիներին, կարմիր արիւնով

ներկեց դաշտը, փոթորկեց, մրրկեց ու փախցրեց միացողներին, ինքն էլ յագնած դադրած քաշեց զրազ, իջաւ ձիուց, նստեց հանգչելու: Այնպիսի սարսափ սփռեց այս յարձակումն ու կոտորածը, որ ոչ միայն թշնամիները թողին կռի դաշտն ու անհետացան, այլ նոյն իսկ Փէրիի հինգ եղբայրները երկիւղներից լռիկ, մնջիկ մի կողմ քաշւեցան, խորհրդակցելու: Կասկածելով թէ մի գուցէ իրենց էլ կոտորէ զեռահաս հերոսը, խորհուրդները իրար հետ փոխանակելուց յետոյ, փոքրիկ եղբօրը պատգամաւոր ուղարկեցին, որ ներկայանայ քաջին, իրենց խորհին շնորհակալութիւնը յայտնէ և առն հրաւիրէ, մասնակցելու իրեց սեղանին և ուրախութեան:

— Եթէ սա մեզ թշնամի լինէր, ինչի պիտի գար օգնութեան եղլուխը վստանդի մատնած մեզ համար կուէր: Կասկածներդ սրտերից դուրս հանեցէք, ես կը գնամ, մեր երախտապարտութիւնը կը յայտնեմ և կը հրաւիրեմ, ասաց փոքրիկն ու մտադրութիւնը կատարեց:

Շահ-Իսմայիլը ընդունեց հրաւերը և հինգ եղբօր հետ ճանապարհ ընկան դէպի Մուղան: Երբ իշխանների պալատին մօտեցան, փոքր եղբայրն առաջ ընկաւ, որ շուտ հասնի իրենց բնակարանն և պատրաստութիւն տեսն հերոսին արժանաւայել ընդունելու: Նա մօտեցաւ պալատին ու նկատեց աշտարակի քանդածքը, սաստիկ զրգրուեց, շտապեց տուն, մտքումն ասելով. «սառք հոգի, մենք քեզ համար կռի դաշտում մաքառենք, երկու եղբայրս դո՛ւ գնան քու պատուի համար, իսկ դու պալատի բուրդը քանդել տուր, որ հոմանիւններիդ ներս ընդունես և զարմանաս: Ես քեզ կտոր-կտոր կանեմ և մեծ կտորդ՝ աւի՛շդ կըթողնեմ»:

Այս ախուր մտքերով բորբոքւած, երբ մտաւ սենեակը, տեսաւ, որ անտիպական անմեղ օրիորդը նստել էր թախտին, քարգահն առաջին ասեղնագործում է: Այդ

հոգեկան անդորութիւնն ու անմեղութիւնն այնպէս սան-
ձեցին բարեկացած կտրիճին, որ նրա զայրոյթը մեղմեց,
փոխանակ սուրը քաշելու, լեզուն գործ դրեց և հարցուց:

— Քոյրիկ, այստեղ ո՞վ եկաւ. ո՞վ քանդեց աշտարակը:

— Մի սպիտակ քաջ ձիաւոր եկաւ, լախտի մի հար-
ւածով քանդեց, ներս մտաւ և երբ իմացաւ, թէ դուք
կուի դաշտումն էք, թողեց պալատը, ձեզ օգնութեան
գնաց:

Իսկոյն հասկացաւ, որ իրենց օգնութեան հաս-
նող հերոսը միայն կարող էր աշտարակի կրաշաղաղ
քարէ ումէրը մի լախտի հարւածով քանդել, ուստի լռեց
և ասաց:

— Է՛լ մի նստի՛ր, վեր կաց, պատրաստութիւն անս,
եղբայրներս զալիս են այդ դեռահաս հերոսի հետ, յաղ-
թանակած, յոգնած ու տանջւած, պէտք է նրանց ուտելիք
պատրաստել:

Իսկոյն Փէրին հարկ եղած պատրաստութիւնը տե-
տաւ, մինչ այս գահաժառանգն էլ չորս եղբոր հետ առն
վերադարձան: Նստան հանգչելու, սեղանները բացւեցան,
զինին ու օշարակը հրապարակը իջան, կերան, խմեցին,
վայելեցին և սրտերն ու սուրը (զաղտնիք) իրար բա-
ցատրեցին և Գահժառանգը տարածւեց հանդստանալու:
Այս ժամանակ հինգ եղբայրները առանձնացան խորհր-
դակցելու և վճռեցին այն մեծ օգնութեան փոխարէն,
իրենց քրոջը Շահ-Իսմայիլին տալ: Ապա եկան ներկայա-
ցան քաջին և իրենց որոշումը յայտնեցին:

Յայտնի բան է Գահժառանգը չը հակառակւեց, քանի
որ ինչպէս զիտեն ընթերցողները, նա վաղուց պայմանա-
ւորւած էր իշխանուհու հետ, որ նորան մի կերպ դուրս բե-
րէ եղբայրների իշխանութեան տակից և հասցնէ մուրազին:
Հարսանեկան սուրախութիւն կատարեցին և չքնաղ Գիւլ-Փե-

րիին ամուսնական խորանը տարան, յանձնեցին Գահժա-
ռանգին:

Ուրախութեան, գլարճութեան և պէս պէս գինիների
ու օշարակների չափ ու սահման չկար: Եօթանասուն ի-
ջևան հեռաւորութիւնից եղբայրները արդ ու զարդ էին
բերել տւել, իրենց քրոջը շուշանի ու վարդի նման զարդա-
րել և փեսային յանձնել: Փէրիի և Գահժառանգի սէրը
լինելով մաքուր անարատ սէր, ամեն գիշեր՝ երբ անկո-
ղին էին մտնում, իշխանը պատերազմի դաշտը ներկող
սուրը պատեանից հանում և իրանց մէջ էր դնում, այն-
պէս որ նրանց մարմիններն երբէք իրար չը կպան:

Շահ-Իսմայիլը Փէրիին բաղդին հասցնելու ծրագրով
տագորւած մտածում էր:

Մի օր Շահ-Իսմայիլը սրտի խորքից մի բոցակէզ հա-
ռաչ արձակեց, դէմքը մոռայլւեցաւ և տխրութիւնը տի-
րեց նրա աչքերուն: Այս պարագան Փէրին իսկոյն նկա-
տելով ասաց:

— Իշխան, ինչ պակասութիւն, ինչ բաղձանք, ինչ
ցանկութիւն ունիս չը կատարւած, որ վշտաբէկ սրտով
հառաչում ես:

— Ժշմարիտ է, հոգիս, մեզ ոչինչ չի պակասում, բեզ
նման քնքոյշ սիրտը մօտս ունենալուց յետոյ, էլ ինձ ինչ
պիտի պակասի, բայց...

— Բայց... հարցրեց Փէրին վառուղ աչքերը Գահժա-
ռանգի դէմքին յառած:

— Հոգիս տանջում է, խռովում է ինձ, խիղճս էլ հա-
լածում...

— Ի՞նչու, ասաց Փէրին արդէն արտասուակալած աչ-
քերով:

— Ես էլ քեզ նման, մի վարդիթերից բաժանւել եմ,
մինչև նրան չը գտնեմ, ես ոչ ոքի սիրտը չեմ կարող
զրաւել և վշտին սպեղանի դնել: Նրա կարօտն այնպէս է

Թողերս այլու՞մ, քրքրու՞մ, որ խաղաղութիւնս իսպառ
կտրւել է: Ինձ պատմեցին, թէ ցեղապետ Իգոււն իր հո-
վիւններով և խաչներով այս կողմերն է եկել, վրան խը-
փել: Ասան, հողին, ինձնից մի ծածկիւ, Գիւլիզարիս այս
կողմերը խո՞ չես տեսել, նրա ՍԱՍՆԱՆ խո՞ չես իմացել:
Ասան, թէ տեղը գիտես, սաս, գնամ նրան վեր առնեմ
քու սէրդ էլ դռնեմ և բոլորս միասին վերադառնանք
Խոլմանդար, որտեղ հայրս, դահս ու գաւազանս ձեզ է
սպասում: Խո՞ յախտեան ես բեռ չը պիտի մնամ եղբայր-
ներիդ ուսին: Պէտք է վերադառնայ ամեն մարդ իր գոր-
ծին ու պաշտօնին: Ահա, հողին, թէ ինչի համար խոռ-
ված է սիրտս և խիղճս երազներում անդամ ինձ հալա-
ծում է: Ահա թէ ինչի շատ անդամ լալիս եմ նոյնիսկ
քնի մէջ և խոռվում քո էլ խաղաղութիւնը:

— Ո՛չ, իշխանս, ես այդպիսի մի գեղանիի մասին
կեանքումս բան չէի լսած:

Նրբ Գահժառանգը պատրաստութիւն էր տեսնում,
որ գնայ որոնէ իր Գիւլիզարին, Փէրին գնաց եղբայրնե-
րի մօտ և սասց.

— Անգին եղբայրներ, ես ինչ կրակը դուք ինձ գլո-
րեցիք: Փեռաներդ պատրաստուում է գնալ և ինձ այստեղ
թողնել:

Իսկոյն եղբայրները ներկայացան Շահ-Իսմայիլին և
առացին:

— Իշխան, ուր էք մտադիր գնալու:

— Աղաներ, սասց Գահժառանգը, ես մի կորուստ
ունիմ, որի պատճառով էլ այս կողմերն եկայ: Իմ գան-
ձիս Հանձիթից գողցան, փախցրին Մուղան, որոնց հետե-
լով ձեր պալատը հասայ, ձեր հիւրասիրութեան ու ան-
գին բարեկամութեան արժանացայ: Բայց այնպէս է ինձ
մաշում, սրտիս ջղերն կտրատում այդ կորուստս, սիրտ-
կանս և իր վնակ մօրը ձեռքից քաշած նրա տանջանքնե-

րը, որ ես խաղաղութիւն չեմ գտնել, մինչև սիրեկանիս
չազատեմ այդ կախարդի գտեր ճիրաններից: Թէ Գիւլի-
զարիս չը գտնեմ, ինքս էլ կը ոչնչանամ, երբ դտայ, կը
վերադառնամ ձեզ մօտ, Գիւլ-Փէրիս կը վերցնեմ ու կը
վերադառնամ արքունիքս:

— Բարով հասնիք ձեր մուրազին, սասցին եղբայր-
ները: Բայց, իշխան, այն ճանապարհը, որտեղից պիտի
անցնիք Ճորա-պահակ հասնելու համար, կտրել է մի Ա-
րար Իւզբէկ, որը ոչ ոքի չի թողնում ողջամբ իր սահ-
մանից անցնելու: Զգուշացէ՛ք և զգաստ կատարեցէ՛ք ձեր
ճանապարհորդութիւնը:

VI. ԲԱՍՏԱՆԻՑՆԵՐ

Այս ժամանակ եղբայրների հետ պայման դրեց Գահ-
ժառանգը, համբուրեց Գիւլ-Փէրիին, քառասուն օրից վե-
րադառնալու խոստում աւեց ու ճանապարհ ընկաւ Գիւլ-
Փէրին մի կերպ հասկացրեց իշխանին, թէ այդ Արարն է
իր սիրտը գրաւել:

Շատ գնաց, թէ քիչ գնաց, պատմողներին անյայտ
մնաց. մի առաւօտ վաղ հեռուն մի բարձրակառոյց պա-
լատ նկատեց Գահժառանգը: Քիչ մօտենալուց յետոյ, տե-
սաւ, որ այդ պալատը Գիւլ-Փէրիի ապարանքից աւելի
գեղեցիկ էր: Ապա նկատեց, որ պալատի առաջ մի մեծ
և դոյնգգոյն կտորներից կարւած տաղաւար է զարկւած,
որի աջ ու ձախ կողմը բիւրաւոր զօրք է կանգնած: Գահ-
ժառանգը նստած Գամէր նժոյգին կամաց առաջանալով
հասաւ վրաններին, բայց այնքան վաղ էր, որ ոչ ոք նը-
րան չէր էլ նկատել: Ձին կապեց մի վրանի դրան առաջ,
ներս մտաւ, տեսաւ, որ մի սուփրա է բացած, վրան մի
լանգարի սարփոշի տակ փլաւ է դրած, երկու գզալ և եր-

կու էլ հաց: Սորփոշը բացեց տեսաւ փլաւը, որի վրան
քաշած կերասի քաղցրուկներն արիւնից էլ կտու-կարմիր
էր: Գահժառանգը աներկիւղ վերցրեց զգալը սկսեց ու-
տել փլաւը: Մինչ քաղցած ճամբորդը փորն էր կշտաց-
նում, հեռուից Արաբ Իւզբէկը գոռալով ասաց.

— Կտրիճ, դրան «արիւնոտ» փլաւ են ասում, առաջ
ինձ հետ մըցի՛ր և ապա ստամոքսդ բեռնաւորի՛ր:

Այս որ լցեց Գահժառանգը տաւիղը ձեռքն արաւ,
նրան պատասխանեց նւագով ու երգով գուսանի նման.

Խոլամանդարից եկայ մուրադիս համար,
Հոգիդ սիրես, արաբ, նեղութիւն մի տալ.
Թոյլ տուր անցնեմ, երթամ, կտրեմ ճանապարհ,
Աման արաբ, անցիր, նեղութիւն մի տալ:

Արաբը իսկոյն պատասխանեց առանց նւագարանի:

Վիրաւոր թևերով առտուն մի կաբաւ
Ձրկրցաւ թռչիլ, ուռկանս ընկաւ,
Վախից շուրթը եօթը տեղից ճաքեցաւ,
Աչքերից արտասուկնքն հոսում է, թափւում:

Շահ-Խամայիլ

Հոգիս Արաբ, իմ ետեից մի ընկնիլ,
Ո՛չ մի բազէ չանչը գէշիս չէ մղել,
Թէ հարկ լինի փորձով այդ էլ կըտեսնես,
Աման Արաբ, անցիր, նեղութիւն մի տալ:

Արաբ

Սպասում եմ որսի բարձունքիս թառած,
Դիմադրող թշնամուս կըսկում վառած,
Բուրի չափով արիւն եմ հոսեցրած,
Գետերն եմ յորդել ու գաշտերն եմ ծածկել:

Շահ-Խամայիլ

Թէ փորձես վրա գալ, բաժդ կտանաս,
Քեզ կսպանեմ, Արաբ, չունիս ուրիշ ճար.
Կըքանդեմ, կըթափեմ գլխիդ թագ, պալատ,
Գերիդ դառնամ, Արաբ, նեղութիւն մի տալ:

Արաբ

Շատերից եմ կողոպտել անհաշիւ կապոց,
Ձրտեսա՛ր Գանկերից շինւած մեծ ամրոցն,
Շատերը քեզ նման միշտ փախան լացով,
Այստեղ գալովն պիտի բաժ տայ ու երթայ:

Շահ-Խամայիլ

Մի բորբոքիլ, կըվերցնեմ սուր, վահան,
Թէ Գամէրիս թիկունքին էլ բարձրանամ,
Այն ժամանակ դիմիր վերին օգնութեան,
Էլ չեմ լսել, խնայիր աղերս ու պայման:

Արաբ

Դեռ մանուկ ես, ասպարիզում անկշիռ,
Վախից դէմքիդ գոյնն է փախել, անկշիռ,
Միթէ չէ՛ր լսել համբաւն Իւզբէկի,
Այստեղ գալովն պիտի բաժ տայ ու մեկնի:

Թուրքերէն

Խոլամանդարդան գեալդրմ մուրադ ալմադա,
Աման Արաբ գեալ ինջիթմէ բէնի.
Կոյ վէր բի գիդէյիմ բէնդի եօլումա,
Աման Արաբ, աման ինջիթմէ բէնի:

Սահրադան բիր բեաքլիք դիւշդի տուգադա.
Ավընը շաշմըշ դիւշիւնուր գիդար,
Ղորխուկընդան տօղախլարի չաթլամիշ,
Աղլաշըր գէօդիւնդէն եաշ ախըր գիդար:

Ջանքմ, Արաբ, գիւշմա բէնքմ փէշքմա,
Դէյմէ շահին փէնչա փուրմազ լէշքմա,
Շիմգի նաչար էյլա թէզ սափաշը մա,
Աման Արաբ, գեալ, ինջիթմէ բէնի:

Չըբըբ եուքսաքլարդան ափա բաքարլմ,
Գեալան դուշմանլարը փուրուր, եագարլմ,
Թունա սէլի բեպի դանլար սաչարլմ,
Ախան չայլար ջօշի վերիդա գիդար:

Նէյլէրսըն գեալանդա, ալրսըն բաշը,
Էօրդիւրիւրմ, Արաբ, եօխդըր իլլաշը,
Երխարլմ բաշընա Սարայի, թաշը,
Գէօլան օլիմ, Արաբ, ինջիթմա բէնի:

Չոդունդան ալմշամ բունշա շեքեարի,
Գէօրմէշմիսան քեալլադան բունշա հիսարի,
Չոխլարի սէն քիբի աղլաթարմ դարի,
Բուրայա գեալան բաճ վերիբ գիդար:

Հազարան դալխանը ալամ էլլմա,
Չադըրըրլմ խզըր, բըբլարը բիլա,
Մէվլամ իմդազ էյլա Շահ-Իսմայիլա,
Մէվլանըն աշգընա Էօրդիւրմա բէնի:

Չօջուքսըն մէյդանըն դէլիսըն դէնգի,
Ղորխուսընդան դաշմիշ իւզունուն բէնգի,
Հէշ սէն տույմադըն մի արաբ Իւզբէգին,
Բուրայա գեալան բիդա բաճ վերիբ, գիդար:

Երգերը փոխանակելուց յետոյ, Գահճառանգը գլուխը
կերակրից բարձրացրեց տեսաւ Արաբի դէմքը, որի մի
շրթունքը գետին էր քսուում, միւս կողմաւ բարձրուն-
քին: Ապա դառնալով Արաբին տասց.

«Անվշտալէս լախալ բարձրացրեց եօթն սնկալ դարձրեց...»

—Ի՞նչ ես գորգոռում բարձունքում կանգնած անձ-
րեի ամպի նման, ցած իջիր, աղամարդու նման զիմացս
անցիր, կպչենք, կամ դու կընկնես, կամ ես:

Այս որ լսեց Արաբ Իզգբէզը սաստիկ զայրացաւ,
ցած եկաւ, դուրս քաշեց, Սև նոյգը, հեծաւ, ձեռքն ա-
ռաւ եօթանասուն լորանոց լախտը իջաւ տապարէզ: Գահ-
ժառանգն առանց վայրկեան կորցնելու թռաւ աշտանա-
կեց Գամէր նոյգը և Արաբին դիմաւորեց: Արաբը գննեց
կորիճին և յոխորտաց:

—Տղայ, յարձակիր:

—Ո՛չ, ասաց Գահժառանգը, ես մտայ քո սահմանը,
այժմ յարձակման հերթը քոնն է:

Արաբ Իզգբէզը տեսաւ, որ հակառակորդը փորձառու
մէկն է: Թէև այս միտքը նրան յուզեց, բայց ինքն ի-
րեն քաջալերեց մտածելով, որ ինքը այդ գեռահաս մա-
նուկին մի յարձակումով կարող է կաշկանդել: Անմիջա-
պէս լախտը բարձրացրեց, օդի մէջ եօթն անգամ դարձ-
րեց և երբ ուզում էր խփել հակառակորդին, Գահժա-
ռանգի լախտը զարկեց և այս ընդհարումից այնպիսի
կայծեր ու բոցեր ցայտեցան, որ երկուսն էլ ծխի, փո-
շու մէջ կորան: Մանաւանդ նոյնքների ոտքերի դոփին-
ներից այնպիսի փոշի բարձրացաւ, որ աչք աչքի չէր
տեսնում: Արաբի հարւածն այնքան հուժկու էր, որ Գահ-
ժառանգն իր ձիով ընկրկեցաւ: Թէև սրանց ոչ մի վնաս
չըհասաւ, բայց իշխանի ծածկ լախտը քթից բերնից դուրս
ժայթքեց: Արաբը իր հարւածի խտուրթիւնը գիտնալով
ինքն իրեն մտածեց. — Ավսոս, մանուկին մեղքս եկաւ,
ասաց ու ետ դարձաւ հրապարակի միւս ծայրը: Գահժա-
ռանգը ուժերը կեդրոնացնելով շուրջը ուշադրութեամբ
գննեց, սրտի խորքից այնպիսի ահռելի մի ձայն արձակեց
որ սար ու ձոր արձագանքով գորգոռաց: Արաբն այս ձայ-
նը լսելիս երկիւղից շրթունքները ճաքեցան, մտածեց

փախչել: Այս որ տեսաւ գեռահաս իշխանը, գոռաց.

—Ո՛ւր ես փախչում, սևերես, հասցրածիդ փոխա-
րէնը եթէ քեզ չըվերադարձնեմ, մօրս կաթն ինձ հարամ
կը լինի: Պատրաստվիր, տհա եկայ:

Ասաց ու վրայ տեց և արաբի հետ լախտ լախտի,
սուր սրի, վահան վահանի ընդդիմահարած այնպէս զարկ-
ւեցան, իշխանի լախտը այնպիսի ուժով հարւածեց, որ
Արաբի սև ձին անգամ ցնցւեցաւ, գլորւեցաւ, Արաբը
ձիուց վայր ընկաւ, շարեց մնաց: Իսկոյն Շահ-Իսմայիլը
ձիուց վար իջաւ, Արաբի կրծքին նստաւ, գօտուց դա-
շոյնը դուրս վաշեց, պիտի միէր հակառակորդի կուրծքը,
յանկարծ Արաբը երեսի դիմակը վերցրեց:

Գահժառանգը ապուշ կտրած տեսաւ, որ Արաբ կար-
ծածը մի գեռահաս գեղեցիկ պատանի է, որի լրիւ լուս-
նոնման փայլուն դէմքը դիւթեցին նրա աչքերը: Էլ ոչ
միայն չըկարողացաւ խօսքն ու կռիւը շարունակել, այլ
արձանացաւ, ուշքը կորցրած ընկաւ հերոս իշխանը: Այդ
դիմաւին ու ծպտած շորերը մի կողմը թափեց, գոռաց իր
աղախներին.

—Աղջիկներ, շուտ շուր հասցրէք, սառուց բերէք,
ես գտայ իմ սրունած տէրս ու իշխանս, բարեկամս ու
հովանաւորս:

Իսկոյն շուր ու սառույց հասցրին, Գահժառանգին
սթափեցրին, Արաբը իր նաժիշտներով նրա թևերի տակ
մտան, կամաց-կամաց տարան պալատ, սանդուխներից
բարձրացրին, մի զարդարուն սրահ մտցրին և թաւիշով
ու օթոցներով զարդարած թախտի վրայ սլառկացրին:
Արաբն այնպիսի խնամք տարաւ, այնպիսի յարգանքով
վարւեց, այնպէս մեծարեց, պատուեց այնպիսի ճոխ սե-
ղաններով ընտիր նեկատարներով հիւրասիրեց, որ Գահ-
ժառանգը մինչև այդ օրը տեսածները մոռացաւ և շատ
սիրալիկ խօսակցութիւններով մի շաբաթ մնաց այդտեղ:

Այդտեղ Արաբը պատմեց իր սէր Գիւլ-Փէրիի հետ և Գահժառանգը իր դաշինքը սիրատուէոր կոյսի հետ, որին խոստացել էր մուրազին հասցնել: Էլ այնպիսի բարեկամական կապերով կապեցան Գահժառանգն ու Արաբը իրար հետ, որ երեսուն լուծ Գումէշ նրանց չէր կարող բաժանել:

VII. Ս Ի Ր Ո Յ Հ Ո Ւ Ր Ը

Մի օր Գահժառանգը դարձեալ սրտի խորքից մի այնպիսի կեզիչ հառաչ արձակեց, մի քաշեց, Ֆալաքի հայելին այնպէս մռայլեց ու սևացրեց, որ Արաբը հոգևով տխրութեամբ լցւած, ասաց.

—Տէրո, ի՞նչի ես հառաչում, ի՞նչ վիշտ ունիս, ասա, որ իմանամ:

—Ինձ այս երկիրն առաջնորդեց հոգիս մաշող անբոյժ վիշտ: Այնքան ծանր է այս մորմոքս, որ եթէ կովկասի սարերին բառնամ, նրանք չեն դիմանալ, կը փշրւին և երկիրը կը տափակի: Ես մի զոյգ չնաշխարհիկ շողակիւն եմ բաժանւել, որոնք եթէ չըզտնեմ, ոչ ոքի սրտին դեղ ու դարման չեմ կարող դառնալ:

—Իշխանս, ասաց Արաբը յուզւած, խաղաղութիւնը կորցրած, դու ինձ տեղակին պատմիր վիշտդ, ես քու ցաւիդ սպեղանին կը դառնամ:

—Իշխան, ասաց դարձեալ հառաչելով Գահժառանգը, ես սիրահարւած էի հովիւների ցեղապետ Իդունի աղջկայ՝ Վարդիթերի վրայ: Վհուկ մայրը չուզեց մեր բախտաւորութիւնը, փախցրեց աղջկան այս կողմերը: Նրա պատճառով ես սարէսար ընկած թափառելիս, ախմայ քեզ հետ ընդհարւեցայ, հիւրդ դարձայ: Եթէ իմ Վարդիթերից տեղեկութիւն ունիս, ասա, զնամ նրան հասնեմ, քանի

սիրտս ու թոքերս սիրոյ կրակով խաղառ չեն խանձւել:

—Իշխանս, ասաց Արաբը, միասին գնանք, փնտռենք ու գտնենք. ես կեանքս քեզ համար գոհել եմ արդէն, քանի որ ինքս էլ չեմ հասնում իմ սիրածին:

Ասացին ու ճանապարհ ընկան, Ճորա-Պահակն անցան, մտան Սարմատական աշխարհը: Շատ գնացին, քիչ գնացին, այդ ոչ ոք չգիտէ, վերջապէս հասան մեծ օրան ուր հաղարաւոր հովական գոյնզգոյն վրաններ էին բարձրացրած և բիւրաւոր խաշներ ու կովեր էին արածում: Այդտեղ մի պատառոտած սև վրան մտան, մի կնոջ մօտ և ինդրեցին, որ մի գիշեր իրենց հիւր ընդունէ:

—Բարի, ասաց պառաւը, բայց ես ձեր նժոյգների համար տեղ չունեմ:

Այդ ժամանակ Գահժառանգը ձեռքը կոխեց գրպանը և մի բուռը ոսկի զարդեր լցրեց պառաւի գոգնոցը: Այս փայլուն մետաղը պառաւին այնքան ուրախացրեց, որ նա ասաց.

—Խրամատում մի գետնափոր կաթնատուն ունեմ, քաշեցէք ձիերդ ու այնտեղ կապեցէք, ինքներդ էլ հանգստացէք: Ձեզ համար խսկոյն ձագեղ կը պատրաստեմ:

Այդ օրը մինչև իրիկուն այդ գետնափոր ախոռում հիւր մնացին իշխան ճանապարհորդները, որտեղ պառաւը նրանց լաւ ընթրիքով հիւրասիրեց: Ընթրիքը յետոյ, երբ ճանապարհորդները պատրաստուում էին ընելու, կազդուրւելու, յանկարծ ահանջներին սրնգի, տաւղի, թմբուկի ու քնարի ձայն հասաւ և ուշադրութիւնները գրաւեց:

—Նանա, ասաց Գահժառանգը պառաւին, այս ի՞նչ նւագարանի ու երգի ձայներ են գալիս, ի՞նչ է պատահել ձեր օբայում:

—Ձաւակս, ասաց պառաւը ժպտալով և հիւրերից մի բան ևս կորզելու ցանկութիւնով, մեր թագաւորի որդին սիրահարւել էր Իդուն ցեղապետի միակ աղջկան, որոնք

նոր են եկել մեր կողմերը հարաւից: Աննաման գեղեցիկ աղջիկը այնպէս է յափշտակել մեր թագաժառանգին, որ գիշեր-ցերեկ հանգիստն է կարել: Վերջապէս Իգուն և կինը խօսք տւին թագաւորին, բայց աղջիկը քառասուն օր սուգ պահելու ժամանակ առաւ: Իգունի աղջկայ սիրուց այնպէս է գժւել թագաւորի որդին, որ չը խելագարուէր համար ամեն իրիկուն գոսաններ է հաւաքում, որոնք երգում են, պարում և նրան զբաղեցնում: Այսօր այդ սգի պայմանաժամի տասնևհինգերորդ գիշերն է և օբայի ջահէլները շրջապատած թագաւորի որդուն զբաղեցնում են:

Այս որ լսեց Գահժառանգը յուզւեցաւ, արիւնը գլխին խփեց, կարմրեցաւ և նայեց Արաբի աչքերին: Արաբը հասկացաւ ամեն բան և զգուշութեամբ ասաց.

— Հանգստացիր, համբերիր այս գիշեր, մինչև որ մեր անելիքը խոհեմութեամբ ծրագրենք:

Այդ գիշերն ամբողջապէս խորհեցան ու ծրագրեցին: Առաւօտեան Արաբը խուրճիկից մի ձեռքնոր շոր հագցրեց պառաւին մի բուռ մարգարիտներ տւեց, ապա Գիւլիզարի սիրահարին աւած զոհարազարդ ոսկէսանը տւեց նրա ձեռքն ու ասաց.

— Նանա, մի հնարով Գիւլիզարի վրանը մտիւր, այս սանը նրան ցոյց տուր և նորանից լսածդ պատասխանը խկոյն եկ, մեզ պատմիր:

Պառաւը ուղղակի գիմեց ցեղապետի վրանը, ներս մտաւ, իշխանուհուն հինայի թառ յանձնելու պատրուակով: Երբ Գիւլիզարը տեսաւ թառը պառաւի ձեռքին, զայրացած ասաց.

— Քաւթան, այդ հինայի թառը վար գցէ, թէ չէ բեզ ոտքերիս տակ կը գլորեմ, քառսուն կտոր կը շինեմ: Պառաւն խկոյն կրծկալի տակից զգուշութեամբ ոսկի ոսանրի ծայրը ցոյց տւեց և խորհրդաւոր հայեացք գցեց

Գահժառանգն ու իր Գիւլիզարն

Գիւլլիզարի վրայ, հինայի թատը ձեռքից գետին գործելով: Երբ Գիւլլիզարը սանրը նկատեց, ճարպկութեամբ շրջապատող աղջիկներն դուրս ուղարկեց և պառաւին իր խորանը տանելով ասաց.

— Ե՛կ ներս, Նանա, եկ ինձ մօտ, վաղուց է քեզ չեմ տեսել:

Երբ առանձնացան, սանրը վերցրեց, քննեց, սպաքած ձայնով նորից հարցրեց.

— Այս սանրը քեզ ո՞վ տւեց Նանա:

— Աղջիկս, ասաց պառաւը չորս կողմը գննելով, քո սիրահար Գահժառանգը այժմ իմ վրանումս է, քեզից լուր և սլատասխանի է սպասում:

— Նանա ջան, ասաց Գիւլլիզարը փաղաքշելով պառաւին, իմ անգին Նանա, ես այժմ գետափի վարդաստանում պիտի գնամ զբօսնելու: Ասա նրան, որ գայ, այնտեղ տեսնւենք:

Պառաւն իսկոյն վերադարձաւ և Գիւլլիզարի պատասխանը նրան հասցրեց: Պառաւի բերած լուրից անչափ բաւական, նրան նորից նւէրներ տւին:

Իրիկնադէմ ձիերը դուրս քաշեցին, մեր քաջերը, հեծան ու դիմեցին վարդաստան: Երբ երկու սիրահար իրար դիմաւորեցին, իսկոյն գրկեցան, փարուեցին իրար վզին:

— Տէ՛րս, ես քեզ երկնքումն էի փնտռում, պարտիզում գտայ, ասաց ողբազին Գիւլլիզարն և ոգևորած ու դիւթւած երկար ժամանակ իրար հետ խօսակցեցան. երբ սրտի զգացումները իրար հաղորդեցին, դառը մըտքերը յուզեցին ու մըրկեցին Գահժառանգի սիրտը, նա վերցրեց տաւիղը նւագեց, ու ասաց.

Ես կարծեցի, նոր հարս դարձած գալիս ես,
Այ ու կարմիր հագած, կապած լալիս ես,

Եարիդ բաղջայից ես քաղել կարմիր վարդ,
Սիրուդ դիմաց դուրս ես գալիս ձեռիդ վարդ:

Գիւլլիզար

Անշատումից մինչ օրս ես չեմ խնդացել,
Հոգիս քեզ մօտ թողած, անսիրտ մնացել,
Դու իմ սիրտս օտարին խօսեմ բաժնել,
Վշտիս դարման, եար ջան, հրճանքով եկար:

Շահ-Խամայիլ

Բաւական է, տրտունջներդ բաւական,
Ծակծկւել է թոքերս ամբողջ, սիրտ ու լեարդ,
Կարծում էի, երգում եմ թուլթակ, ծիծառ,
Սիրեկանս քաղցր լեզուով դէմս եկաւ:

Գիւլլիզար

Թող աւերեն բաղջաս, էլ ինչիս է պէտք,
Թող թափւի սերկերն, նուռն ինչիս է պէտք,
Քեզից զատ սիրահարն իմ ինչիս է պէտք,
Դարդիս դարման, եան ջան, ժպտալով եկար:

Շահ-Խամայիլ

Գահժառագը գնաց, մտաւ վարդաստան,
Աչքից թափեց արցունք, լցրեց աւազանն,
Նախանձորդներ տարէք թշնամուն խաբար,
Թագուհու պէս փունջը ձեռիդ շորոքա:

Գիւլլիզար

Ժպտով եկար, բարով, կեանքիս կենսատուն,
Սիրուդ համար շատ մնացի ես տրտում,
Մատաղ լինեմ սրտիդ համար Վարդիթերն,
Ցաւիս դարման, եար ջան, հրճանքով եկար:

Թուրքերէն

Բէնդա բիւղըմ թաղա գետլին օլմըշսըն,
Գէյինմիշ, զուշանմիշ ալ իլէ գեալըր,

Գիրմիշ ետր բաղչասարնա գէլմիշ, գէօշիււմիշ.
Դօսթընա բէրգիւզար վէրմէյէ գիւլիլէ գեալըր:

Սէնգան այրըլարը բիր դէմ գիւլմաղըմ,
Նշանըմ սէնգա դըր, եւր, սէֆա գեալըրն,
Սէն մէյլիմի բիմաւարա վէրմաղըն,
Դարըրմըն գէրմանի, եւր, սէֆա գեալըրն:

Եթար օլգու բու սիթամլար, եթիշիր,
Դէօղ, գէօղ օլգու դարա բաղըլմ թութուշուր.
Բէն սանըրըրմ թութու, դոււմրու էօթիւշուր,
Սէվգիգիմ, բանա շիրին գիւլիլէ գեալ:

Երխըլսըն բաղալար դայրի նէյլիյիմ,
Թէօքիւլսըն այվալար, նարի նէյլիյիմ.
Սէնգան էօղգեա դայրի ետրի նէյլիյիմ,
Դարգլարա գէրմանսըն ետր սէֆա գեալըրն:

Շահ-Իսմայիլ գեալդի, գիրթի գիւլշանա,
Ագտը չէշմիմ եաշը, գէօնդի իւմմանա,
Աղուլարըն խաբէր վիրի գիւլշանա,
Փաղիշան դըր աղը էլ իլէ գեալըր:

Սէֆա գեալդին, սէֆան, էօմրումըն վարի,
Ուղուրընա չէքեարըմ ահիլէ գարի,
Սանա դուրբան օլսուն բու Գիւլլիգարի,
Դէրգիմին գէրմանը ետր սէֆա գեալըրն:

Երբ երգով ու նւագով զբաղւած էին Արաբ-Իւզբէզը ողևորեց, Գիւլիգարին ճանկերի մէջն առաւ, ձին մըտրակեց ու ճանապարհ ընկաւ, որին հետեւից Գահժառանգը: Նժոյգները սլանում ու թռչում էին պեղասի նման, որոնց չէին կարող հասնել նոյնիսկ երկնային կառքերը: Ճանապարհին մի աղբիւր տեսան:—Քիչ հանգստանանք և

խօսակցենք, ասելով ձիերից իջան: Երբ խօսքն ու զրոյցն երկարեց և սիրահարները յոգնեցան, Արաբն առաց,

—Իշխան, դուք քանի օր է, որ կարգին քնած չէք, իշխանուհու աչքերն էլ ծանրացել են: Քիչ տարածւեցէք, քնեցէք. որ ուժերդ վերանորոգեն ճանապարհը շարունակելու համար, ես ձեզ կը ծածկեմ և պահապան կը կանգնեմ մինչև զարթիք:

Այնքան յոգնած էին, որ էլ չը մերժեցին Արաբի խորհուրդը, այլ իսկոյն քուն եղան: Շատ քնեցան, թէ քիչ, Արաբը չը կարողացաւ չափել, բայց յանկարծ նըկատեց, որ իրենց եկած ճանապարհին մի մութ փոշուամպ է բարձրացել, որը հետզհետէ մեծանում և իրենց է մօտենում: Քիչ գննելուց յետոյ, Արաբը երբ նկատեց, թէ մի մեծ բանակ է գալիս, իսկոյն պատրաստութիւն տեսաւ: Մօտեցաւ ամօլներին, որ ձայն տայ, տեսաւ որ նրանք անուշքնած են, խնայեց նրանց, էլ չը զարթեցրեց, այլ ետ դարձաւ, նստաւ ու ձին, եօթանասուն լորանոց լախար վերցրեց, թշնամու զօրքին դիմաւորեց: Իր սովորութեան համաձայն մի այնպիսը աղաղակ բարձրացրեց, որ թշնամին կարծեց, թէ երկինքն որոտաց: Ինչպէս սոված գայլը ոչխարի հօտում, այնպէս էլ Արաբը մտաւ թշնամու բանակը, շարժեց լախար. ցնցեց ու հասցրեց աջ ու ձախ, ումանց կոտորեց ումանց փախցրեց, մի ժամի մէջ ցրեց ողջ բանակն ու յողթանակով վերադարձաւ: Նորահասներին մօտեցաւ, տեսաւ որ դեռ քնած են: Դարձեալ խնայեց սրանց, չը զարթեցրեց և քնարը ձեռքն առնելով սիրահարների համար նւագեց ու երգեց.

Նորից մշուշ իջաւ Սարմատական դաշտն.
Զարթիր, հէյ նագելիս, տես արիւնն ու լաշն.
Զորս կողմս խաւարեց գժոխքի նման,
Զարթիր, հէյ նագելիս տես արիւնն ու լաշն:

Այժմ լուր հասցրին Սարմատի գահին,
 նրանք խիստ ծառաւի են մի բուռ արիւնին,
 Ազւէսն ինչ կարող է անել առիւծին,
 Զարթիր հէյ նազենիս, տես արիւնն ու լաշն:
 Թաթար գնաց, հասաւ, դրդաց օրան,
 Ցանկալի չէ կուել, մարդիկն են խոսան.
 Եթէ ոչ դիակով կը լցւի խրամն,
 Զարթիր, հէյ նազենիս, տես արիւնն ու լաշն:
 Լուր տարին հասցրին Շօրայի շահին,
 Նա կուի գուրս կը դայ, մեզ չի գիշանիլ,
 Որքան արիւն թափեց արարն ակամայ,
 Զարթիր, հէյ նազենիս, տես արիւնն ու լաշն:

Թուրքերէն

Գինէ դուման չէօրդի Սարմատ եօլունա,
 Ուեան, հէյ սավդիգիմ, գէօր նէլար օլդի,
 Դէօրդ եանմըզ գէօնդի զարա դումանա,
 Ուեան, հէյ սավդիգիմ, գէօր նէլար օլդի:
 Շիմդի խաբար գիդար Սարմատ Շահրնա,
 Օնլարդա սուսանմը բիր ափուշ զանա,
 Թիքի նէյլասըն բիր աջ աւանա,
 Ուեան, հէյ սավդիգիմ, գէօր նէլար օլդի:
 Շիմդի մէնդիլ գիթդի, գեալըր հաբաշի,
 Բէնդա օնլար իլա էթմամ սավաշի,
 Դէրէլար գօլըրըրըմ զան իլա լէշի,
 Ուեան, հէյ սավդիգիմ, գէօր նէլար օլդի:
 Շիմդի խաբար գիդար գեալըր Շօրախա:
 Օնլարդա գեալըրլար բիգիմլա ջէանդա,
 Գէօր նէլար իյլադի արաբ Իւզրէգի,
 Ուեան, հէյ սավդիգիմ, գէօր նէլար օլդի:

Արաբի երգի ու նւագի ձայնից զարթեց Գահժառանգը, գլուխը բարձրացրեց ու ասաց.

— Աման Արաբ, սոված եմ սասաիկ, մի քիչ բան բեր նախաճաշէնք:
 — Վեր կացէ՛ք, գնանք: Այստեղ մօտ դաշտում հինգ տասը կաքաւ զարկի, թողի: Գնանք խորովենք, քմծիծաղով ասաց Արաբը ու Գահժառանգին տարաւ, ցոյց տւեց իր սխրագործութիւնները: Իշխանը սոսկաց, երբ նկատեց անմեղների դիակները, որոնք զոհ էին գնացել իրենց բռնաւոր իշխանի որդու քմհաճոյքներին և կոտորել — ընկել էին կուի գաշտում: Սարսափեց Գահժառանգը աչքերը փակած ետ դարձաւ, իսկոյն ձիերին նստան, ճանապարհ ընկան, հասան Արաբի պալատը: Այստեղ մի քանի օր հանգստանալուց յետոյ, ինչ որ Արաբն ունէր թեթեւ քաշով թանկագին ապրանք կապկպեցին, վերցրին, ճանապարհ ընկան, հասան Գիւլ-Փէրիի պալատները ուր և իշխանեցան: Գիւլ-Փէրին երբ տեսաւ սիրահարին, գնաց, փաթաթեց, կարօտն առաւ: Ապա եկաւ նստեց Գիւլի զարի մօտ վշտակեցաւ: Իշխանուհու հինգ եղբայրները մեծամեծ պատրաստութիւններ տեսան, երեք օր կերան, խմեցին ու զւարճացան:

Երեք օրից յետոյ Գահժառանգը պառւիւրեց պատրաստութիւն տեսնել ճանապարհ ընկնելու դէպի Սուլմանդար: Փէրին եղբայրներին թախանձեց, որ նրանք էլ իրեն հետ գնան: Բայց եղբայրներն ասացին.

— Երբէք, քոյրիկ, մենք չենք կարող մեր հայրական տուն ու տեղը թողնել, հեռանալ, դուք գնացէ՛ք, ձեր մուրադին հասէ՛ք: Ապա Շահ-Իսմայիլին դիմելով աւելացրին.

— Բարով հասնիք զուք էլ ձեր հայրենիքին, տեսնէք ձեր սիրելիներին:

Նորից ճանապարհ ընկան Գահժառանգն ու Արաբը իրենց հետ վերցնելով Գիւլիզարին ու Գիւլ-Փէրիին: Թէ քանի օրում Մուղանի զաշտից Եփրատի ափերին հասան, կարող են գուշակել յողմերը: Մի առաւօտ վաղ ճամբորդ-

ները իջան Խօլմանդարից ոչ շատ հեռու մի աղբիւրի մօտ նախաճաշելու։ Երբ իշխանը յաղթանակած, նպատակին հասած հասաւ իրեն խիստ ծանօթ վայրը, սկսեց չորս բոլորը գննել և վերանորոգել մանկական քաղցր յիշատակները, այդ ժամանակ մի պարտիզպան փռնջը ձեռքին մօտեցաւ Գահժառանգին, խոնարհ գլուխ տւեց, փռնջը նւիրեց ունասաց։

— Բարի ժամանեցիք, իշխան։

— Քաղցր գտանք, սասաց իշխանը պարտիզպանին, դնա՛ թագաւոր հօրս անս, որ զօրք ու պատգարակ ուղարկէ մեզ պալատ պռաջնորդելու։

Պարտիզպանը վազէվազ հագաւ պալատ։

— Աւետիս, աւետիս, գոռալով և աչքերդ լոյս, կըրկներով ներկայացաւ թագաւորին։

— Արքայ, Գահժառանգը վերադարձաւ։ Կաթն աղբիւրի մօտի է իջած իր նշանածի հետ, սպասում է պալատական դիմաւորութեան։

VIII. ՀԱՅՐՆ ՈՒ ՈՐԴԻՆ

Իսկոյն նւէր տւին աւետաբեր պարտիզպանին։ Անմիջապէս գինւորական խումբը պալատական աւագ վերատեսուչի հետ դիմաւորեցին Գահժառանգին։ Երբ վերատեսուչը տեսաւ Գահժառանգի հետը բերած երկու լուսնատիպ Գեղանի օրիորդներին, իսկոյն վերադարձաւ և իմաց տւաւ թագաւորին։ Մինչ պատգարակների վրայ նստած մեծ թափորով քաղաք էին գնում օրիորդները, Արաբը ռամ գցեց, վիճակի նայեց, տեսաւ, որ պալատում իրենց կեանքին վտանգ է սպառնում։ Իսկոյն Գահժառանգին մօտը կանչեց և ասաց։

— Իշխան, վիճակս վատ է ցոյց տալիս, մեզ թագաւորի պալատը մի առաջնորդիլ, այլ տար մի ուրիշ ապրանք։

— Շատ բարի, ասաց Գահժառանգը և հօրը լուր ու-

ղարկեց, որ իրենց համար պարտիզի փոքրիկ ապարանքի դռները բանան։ Երբ քաղաք հասան, պալատական սպասաւորները նրանց դիմաւորեցին, հիւրասիրեցին, պատկեցին և նրանց յատկացւած փոքրիկ ապարանքն իջեցուցին։

Երկու-երեք օր յետոյ, թագուհին մի քանի նաժիշտներով հարսին այցի եկաւ, որ իմանայ թէ ինչպէս են անցկացնում իրենց օրերը։ Երբ նորան հեռուից տեսան երկու նորատի կիներն, իսկոյն դիմաւորեցին, թևերի տակ մտան, սանդուխներից բարձրացրին, զահասրահը բարձր թախտին փափուկ բարձերի վրայ նստեցրին և իրանք ձեռքները կրծքներին դրած, սպասեցին նրա հրամանին։ Թագուհին սրանց գեղեցկութիւնից նախանձաւ, չը կարողացաւ նստած տեղը հանգստանալ։ Մինչև այդ օրը թագուհին այդպիսի չքնաղ տիպար տեսած չունէր և չէր հաւատում թէ դրանք հողածին մարդ են։ Նա կարծում էր թէ ջրի փէրի են և գրաւել են իր որդու սիրտը։ Իսկոյն վեր կացաւ, վերադարձաւ պալատ։ Երբ գիշերը թագաւորը թագուհու պառնձնարանը դնաց, կնոջը տոտիկ յուզւած տեսաւ։ Երբ թագաւոր հետամտեց պատճառն իմանալու, թագուհին ասաց։

— Անմիջապէս Շահ-Իսմայիլին գլխատել տուր և հարսներին ձեռքիցն առ, բեր քո կանանոց, ապա թէ ոչ ես անձնասպան կը դառնամ։

— Ինչ տարօրինակ առաջարկ ես անում, միթէ հայրը կարող է զաւակին սպանել տալ, կամ զաւակի կինը, որ փոխարինում է զաւակին, կարող է իր կանանոցը մտցնել, ասաց զայրացած և կնոջ առանձնարանից զուրս եկաւ, դարձաւ իր խորհրդարանը, սկսեց մտածել և խորհել կնոջ անվայել առաջարկի մասին։ Ապա որոշեց գնալ որդու մօտ և հարսներին տեսնել։

Երբ հարսները թագաւորին տեսան, երկուսը միասին նրան էլ դիմաւորեցին, անութների տակ մտան, սան-

դուխներէն բարձրացրին, ապարանքի ծաղիլուն արահի
գահին բազմեցրին, իրենք էլ դիմացը կանգնեցին պատի
տակ լուռ ու մունջ, ձեռքերը կրծքներին դարձա՞ծ թա-
գաւորը գննեց թէ մէկին և թէ միւսին, ու դժբաղդա-
բար նա էլ տիրահարւեց երկուսի վրայ: Ապա վերադար-
ձաւ պալատ վէզիրին կանչեց: Երբ վէզիրն եկաւ:

— Վէզիր, ասաց թագաւորը, իսկոյն գնա, Գահժա-
ռանգին զխառիր, կիներն առ ու սլալատ դարձիր:

— Տէր իմ, ասաց վէզիրը, Գահժառանգը հեշտու-
թեամբ անձնատուը չի լինիլ, նրան հչ մի ըմբիշ չի կա-
րող կաշկանդել, նրա բազուկները կը փշրենք բոլորին,
անհրաժեշտ է մի դարան ծրագրել և ապա նրան կաշ-
կանդել:

— Այդ քո գործն է, ասաց թագաւորը և լիազօրու-
թիւն տւեց վէզիրին: Ետքը ցնոր իմ և տառաւ զիս
վէզիրը մի մեծ հարկինք սարքեց արքունի վարդա-
տանի պարտիզում և որոշեց Գահժառանգին տրւելիք կե-
րակուրները թունաւորելով, թշառ երիտասարդին կեան-
քից զրքել: Գահժառանգը երբ պատրաստուում էր հօր
տւած ճաշին ներկայանալու, Արաբը ուսմ գցեց և գու-
շակելով պատրաստութիւնները, ասաց իր արեւիւթ ընկե-
րոջը:

— Իշխան, վերցրո՛ւ այս փէնդէն կնիքը և քեզ բե-
րած կերակուրները նախ սրահում կնքիր և ապա կեր:

— Շատ բարի, ասաց Գահժառանգը, կնիքը վերցրեց
և քողակի գնաց վարդաստան: Ետքը թագաւորը իր որդուն անդ ցոյց տւեց, նստեցրեց
և ամենքը նրան արժանաւոր յարգանքները յայտնեցին:
Երց սկսեցին ճաշը, իշխանը նախ Արաբի տւած կնիքը
թաթախում էր իր բաժին կերակուրներին և ապա ու-
տում: Ճաշից յետոյ Գահժառանգը վերադարձաւ իր բնա-
կարանը և հանգիստ քնեց:

Երբ թագաւորը որդու մահուան բօթը չը լսեց, կան-
չեց վէզիրին ասաց:

— Այս ծրագիրդ նպատակին չը ծառայեց:

— Տէր իմ, երբ նրան գերագոյն ուժերն են հովանա-
ւորում, մենք ի՞նչ կարող ենք անել:

— Նա կենդանի չպէտք է մնայ, նրա գոյութիւնը աշ-
խարհից պիտի անհետացնես, ասաց զայրացած թագաւոր
հայրը կուրացած զազիր կրքերից:

— Տէր իմ, ասաց վէզիրը թագաւորին, գուք լաւ սաթ-
րանջ էք խաղում, կանչեցէք Շահ-Իսմայիլին, սկսեցէք
սաթրանջ խաղալ: Եթէ տարւէք, նա չի համարձակուի
ձեզնից բան պահանջելու, եթէ տարւի թեւերը կապել կը
տաք և ինչ մտադրութիւն ունիք, կիրագործէք:

Թագաւորը վէզիրի խորհրդին հաւանութիւն տւեց և
որդուն պալատ հրաւիրեց: Տարաբաղդաբար այդ օրը ա-
րաբը տկար, պարկած էր, չը կարողացաւ ուսմ գցել և
գուշակել թակարդները, առաջն առնել: Երբ գահժառանգն
հօրը ներկայացաւ, թագաւորն ասաց:

— Սիրտս սաստիկ նեղանում է, արի միասին մի
սաթրանջ խաղանք, գուցէ ցրեն տխուր մտքերս:

— Ձեր հաճոյքը կատարելու միշտ պատրաստ եմ, ա-
սաց գահժառանգը: Երեք անգամ տարաւ, բայց երբ նը-
կատեց, որ թագաւոր ծերուիւր տարւելիս սաստիկ զայ-
րանում է, սիրտը ցաւեց և մի խաղ տարւեցաւ: Իսկոյն
թագաւորն հրամայեց կապել գահժառանգի թեւերն թի-
կունքին և ապա ասաց:

— Կտրտիր, որդիս, ջարդիր կապերիդ չւանները,

Այս որ լսեց գահժառանգը, ձգւեց, ոյժ գործ դը-
րեց և կապերի չւանները ջարդւեցան, թափւեցան: Թա-
գաւորը ներքնապէս սաստիկ բարկացած հարցրեց:

— Ապրիս, զաւակս, ի՞նչով կարելի է քեզ կաշկանդել:

— Հայրիկ, ասաց գահժառանգը, եթէ իմ աղեղիս

լարերով կապեն ետև երկու բուդմատներս, աշխարհում միայն ինձ դրանով կարող են կաշկանդել:

Թագաւորի հրամանով գնացին աղեղի վրայի լարը քակեցին, բերին:

Երբ լարով կապեցին բդամատերը, գահաժառանգը բոլոր ոյժը գործ գրեց, մատները վիրաւորեց, բայց չը կարողացաւ կապերը շարդել: Անմիջապէս Թագաւորը հրամայեց՝ Գահժառանգի ոտն ու ձեռքը նոյն լարերով պինդ կապել և դահճին կանչել, որ գլխատէ: Երբ դահճները մօտեցան Շահ-Իսմայէլին, թշուառ որդին աղերսով նրանց ասաց.

— Գթացէք ինձ, քիչ համբերեցէք, մի քանի տող երգ ասեմ հօրս, ապա նրա հրամանը գործադրեցէք:

Այնպիսի աղերսալի ձայնով, այնքան հաւատով ասաց, թախանձեց, որ դիւթեց դահճներին: Ապա վերցրեց տաւիղը և նւագեց:

Դու ինձ մատաղ արա՛ դռանդ շէմին,
Դանկով մորթել մի տալ ինձպէս անմեղին,
Ինձ ուղարկիր, տեսնեմ ըստիր ծնողին,
Է՛լ մի բռնանալ, հայր, ինձ մի տալ մահին:
Երբէք մի լսիլ, հայր, կրքերիդ ձայնին,
Չէ՛ որ գաւակն է հօր յաջորդ բաղձալին:
Երկու աչքն է գարդը մին մի կտրիճի,
Է՛լ մի բռնանալ, հայր, ինձ մի տալ մահին:
Ամեն կողմս պատեց բոցեր կրակի,
Ո՛վ կարո՞ղ է մահացնել իր գաւակին,
Մեղք եմ, հայրիկ, ինձ խնայիր, խնայիր,
Է՛լ մի բռնանալ, հայր, ինձ մի տալ մահին:
Անգութ ֆալաքն ինձ մոլորեց, զլորեց,
Ողորմիր, հայր, ինձ մի զրկիլ լոյս օրեց,
Դամատներս ճղճղեցան լարերից,

Է՛լ մի բռնանալ, հայր, ինձ մի տալ մահին:
Հայր, մի դառնալ որդուդ դահճ, անզգայ,
Կորցրել եմ պատիւ, նամուս, էլ չկայ,
Վարդիթերիս քեզ կը տամ յօժարակամ,
Է՛լ մի բռնանալ, հայր ինձ մի տալ մահին:
Շահ-Իսմայիլ քաջքշում է նոր տանջանք,
Դու ես, հայրիկ, թէ գլխիս տէր և թէ թագ:
Միթէ պիտի վառեմ այգումդ աճած վարդ:
Է՛լ մի բռնանալ, հայր, ինձ մի տալ մահին:

Թուրքերէն

Դուրբան օլամ էշիգինըն թաշընա,
Չուլում դըր, շահ բաբա, էօլդիւրմա բէնի,
Գէօնդար բէնի վալիդէմին եանընա,
Չուլում դըր, շահ բաբա, էօլդիւրմա բէնի:
Ույմա, բաբա, ույմա, դիւշման սէօղընա,
Էվլադ դա բաբանըն սէրֆիրազըզըր,
Իգիգին շէօնէթի իքի գեօցի դըր,
Չուլում դըր, շահ բաբա, էօլդիւրմա բէնի:
Իքի բաշտան դիւշըմ ահ ու ֆիղանա,
Հէշ ադամ դըյաճմի էօզ էվլադընա,
Եազըն դըր, հէյ փէդէր, դիւշմադ շանընա,
Չուլում դըր, շահ բաբա, էօլդիւրմա բէնի:
Չալմ ֆէլէք բիւքդի, զրդի տալըմի,
Գուզում բաբա, էթմա բանա գուլումի,
Բաղլադըն դուլարըմ, բեասդըն էլիմի,
Չուլում դըր, շահ բաբա, էօլդիւրմա բէնի:
Աման բաբա, ալմա ահու գարըմի,
Բիթիրմիշըմ նամուսըմի այրըմի:
Էլիմլէ վէյրէյիմ Գիւլիգարմի,
Չուլմ դըր, շահ բաբա, էօլդիւրմա բէնի:
Գենա Շահ-Իսմայիլ չեաքեար բիր աշի,

Բարա սէսսըն բէնիմ բաշումըն թաշի,
Քէսէրլէր մի բաղդա բիթան աղջաի,
Զուլում դըր շահ բարա, էօլդիւրմա բէնի:

Այս խօսքերից յետոյ թագաւորը հրամայեց, — Տղերք, շուտ արէք, մի ժամ առաջ սրան գլխատեցէք: Երբ թագաւորի ներկայութիւնից դուրս էին հանում Փահժառանգին գլխաւման մութ գնդանը տանելու և բարձրագոյն հրամանը գործադրելու, յանկարծ պալատ ներս մտան, թագաւորին ներկայացան Սուլթանգարի բուրմերը, մոգերը և վաճառականապետները աղերսելով, որ գահժառանգի կեանքը խնայէ, իրենց բաշխէ: Երբ ամբողջ քաղաքը ոտքի կանգնած այս աղերսն արաւ, թագաւորն ակամայ, մեծ տհաճութեամբ նրանց պատասխանեց.

— Շահ-Իսմայիլի կեանքը ձեզ բաշխեցի, բայց երկու աչքն էլ պէտք է կարթել տալ:

Այս որ լսեցին, Փահժառանգին նորից յանձնեցին դահիճներին, որ բարձրագոյն հրամանը գործադրէի: Երբ դահիճները կարթերով մօտեցան, որ Փահժառանգի երկու աչքերն էլ բնից դուրս քաշեն, թշառ իշխանը նրանց ասաց.

— Ձեզնից մի խնդիր ունեմ, դահիճներ, երբ աչքերս բնից դուրս քաշէք, աջ աչքս ձախ գրպանս և ձախ աչքս աջ գրպանս դրէք:

IX. Ը Ն Կ Ծ Ր Ը

Դահիճները խնդիրը իսկութեամբ կատարեցին, ապա տարին ամայի ձորում բաց թողին: Այս արկածից մի երկու օր յետոյ, երբ նկատեց Դիւլիզարը, որ ամուսինը պալատից իր ապարանքը չը վերադարձաւ, Արաբի հան-

գստութիւնը կտրեց, խիստ կասկածանքների մատնեց հոգին: Արաբը նորից մի ռամ գցեց և շուրջը արիւն երևանց: Նորից հարց տուց Արաբն իր ռամին, թէ արդեօք ողջ է իր սրտակիցը, ռամից պատասխան ստացաւ, թէ կենդանի է: Երբորդ անգամ հարցրեց, թէ որտեղ է, ռամը ցոյց տուց, որ Շահ-Իսմայիլը մի ընկոյզի ծառի տակ պառկած է, ագռաւներն էլ աչքերն են կտցահարում: Սրա համեմատ երբ ծրագիր էին պատրաստում դեռահաս օրիորդները, պալատից սպասաւորներ և թիկնապահներ եկան, առին թէ թագաւորը նրանց իր պալատն է հրաւիրում: Իսկոյն Արաբն առաջ եկաւ, ասաց.

— Գնացէք, մեզնից ողջոյն և աղերս տարէք թագաւորին, ասացէք, որ մենք պատիւ, պատկառանք ունենք, այսպէս անշուք սպասաւորների հետ չենք կարող ապարանքից դուրս գալ: Թող հարիւր նաժիշտ ու աղախին ուղարկէ, պատգարակներով մեզ տանելու:

Երբ սպասաւորները վերադարձան և Արաբի պատասխանը յայտնեցին թագաւորին, նա հրամայեց պալատական նաժիշտներին, որ գնան ու առաջնորդեն գեղանիներին իր պալատը: Երբ այս նաժիշտները ներկայացան Արաբին, առաջարկեցին իրենց հետեւել, Արաբը կրկին նրանց առաջը արգելք դրեց ու ասաց.

— Շատ բարի, բայց մեր բեռները տանելու համար անհրաժեշտ է հարիւր բեռնակիր բերել, որպէսզի մեր կապոցները հետներս վերցնեն: Մինչև հարիւր բեռնակիրի գալը Արաբը իննսունը իննը նաժիշտների և աղախիւնների գլուխները կտրտեց, պարկերի մէջ լցրեց, վրաները ծաղկուն ծածկոցներ փռեց և մէկ-մէկ բեռնակիրների շարակը տալով ասաց.

— Զգուշութեամբ տարէք, պալատ հասցրէք, միջի գարդերը, գոհարը, յաղջապակն ու բիւրեղը չը փշրէք: Դուք գնացէք, մենք էլ ձեր ետեւից կը գանք:

Թագաւորն ու վէզիրը այս որ տեսան անչափ ուրա-
խացան: Իսկոյն բանալ տւին արքունի գանձարանի դռ-
ները, պալատականներին և մեծամեծներին հրաւիրեցին,
որ նստեն ժողովի և քննեն ու գնահատեն Գահժառան-
գի Մուղանից բերած հարստութիւնը: Բայց երբ պար-
կերը իրար ետեւից բաց արին, տեսան թշառ նաժիշտ-
ների կտրւած գլուխները, արիւնոլող մարմինները, թա-
գաւորը բորբոքւած հրամայեց.

— Գնացէ՛ք և սրանց սպաննողներին յօշոտեցէ՛ք:
Արաբը նաժիշտների դիակները թագաւորին ընծայ
ուղարկելուց յետոյ, ինքը նորից հագաւ Արաբի դիմակը,
զրահաւորւեց, զինւեց և պատրաստւեց թագաւորի զօրու-
թեանը դիմադրելու: Թագաւորի հրամանով երբ մի գունդ
զօրք տքնում էր մտնել գեղեցկուհիների ապարանքը, Ա-
րաբը ձիաւորւած սրանց դիմաւորեց, լախտը ճօճեց,
թուրը շարժեց և այնպէս հնձեց ու կոտորեց, որ գնդից
միայն մի մարդ ազատւեց, փախաւ, գնաց պալատ և
տեսածները իսկութեամբ պատմեց թագաւորին: Զայրա-
ցած թագաւորը երկու գունդ զօրք նորից ուղարկեց
մեր կտրիճի վրայ, բայց Արաբը մտաւ այս գնդի մէջ էլ և
հնձեց զօրքի գլուխները, ինչպէս գերանդին կտրտում է
հասած արտի բերքը:

Այս որ լսեցին, երկրի ազնականները, իշխանները,
մեծամեծներն ու պալատականները ժողովեցան խոր-
հրդի թագաւորի նախագահութեամբ:

— Արեւափայլ, ասաց մի համարձակախօս իշխան,
գուր ձեր կրքերին զոհեցի՞ք երեք գունդ զինւոր, հարիւ-
րաւոր նաժիշտ և որ ամենագլխաւորն է, երկիրը մատնե-
ցի՞ք կործանման վիճակի: Մի՞թէ կարելի է ամբողջ եր-
կիրն ու ազգաբնակչութիւնը գոհ բերել մի մարդու քը-
մահաճոյքներին, որ իր հարազատ որդու աչքերն է կու-
րացնում և տքնում է հարսներին իր կանանոցը մտցնել:

— Թագաւորի հրամանը երկնային է, ասաց մի ու-
րիշը, ոչ ոք իրաւունք չունի քննադատելու: Այդ հայհո-
յողի լեզուն պէտք է ծոծրակից դուրս քաշել:

— Երեք գունդ զօրք տւէ՞ք ինձ, ես նրանց կը սան-
ձահարեմ, ասաց մի զօրական:

Բայց ժողովուրդն աւ ժողովականները չը ցանկացան
կռիւ մղել թագաւոր այն հարսների դէմ, որոնք իրենց
պատիւն էին պաշտպանում: Սակայն թագաւորն ու ազնու-
ականները նորից մի բանակ կազմեցին, որ գնան և նը-
ւաճեն այդ անգուսպ հարսներին, որոնց պաշտպանում
էր Արաբ-Իւզբէգը: Բայց Արաբը գոռաց այդ բանակի
դէմ ևս ու ասաց.

— Ես արդար ու անարատ պատիւս եմ պաշտպանում
յայտնի բան է ձեզ էլ կոտորելով պէտք է յաղթանակեմ:
Ամբողջ բանակը կռիւը մղեց մի Արաբի դէմ, որ համար-
ձակ ասպարէզ էր իջել մաքառելու բռնաւորի դէմ:

Մինչ սրանք իրար դէմ կռւում էին, Գահժառանգը
կատարւած անցքերից անտեղեակ, թափառում էր ձորում
խարխափելով և աղեկտուր հառաչանքով նոյնիսկ գազան-
ների գութն էր շարժում: Երբ աչքերի բորբոքը քիչ
մեղմացաւ, հոգւով ներշնչեցաւ և տաւիղն առնելով այս
երգը ասաց.

Եօթը բլրի գլխին բարձրացած խորան,
Դու ուղարկիր կոյր աչքերիս գեղ-դարման.
Արարածիդ միշտ գլխացող Տէր, իշխան,
Պաղատում եմ, տուր աչքերիս գեղ-դարման:

Մասիսներին բազմած մշտավառ ճրագ,
Որ խաշներին անգամ բաշխում ես ճարակ,
Մի՞թէ դժու էլ անդօր ես ու անճարակ,
Որ կուրացած աչքիս զրկես դեղ-դարման:

Հայր Յովնանը ծովն ընկղմեց ժուր եկաւ,
Վիշապ մօրից մեր վէրքերի դեզն առաւ,
Այժմ էլ զրկիր կոյր աչքերիս գեղ ու ճար,
Պաղատում եմ տուր աչքերիս գեղ դարման:

Աչքերս էլ չեն տեսնում արև, լուսատուք,
Հայրս յափշտակեց շնորհս երկնատուր:
Ագեւաւ եմ, Տէր, Արարիչ, նորից տուր,
Կուրացած աչքերիս լոյս, դեղ ու դարման:

Շահ-Իսմայիլն կարդում է ողբ աղաղակ,
Հսկողին ուղղում է աղերսն հաժարձակ,
Հասիր, օգնիր, խեղճին, ձիաւոր ճերմակ,
Պաղատում եմ, տուր աչքերիս գեղ դարման

Թուրքերէն

Եղի դադ իւսթիւնէ կուրան մէհրաբի,
Բէնիմ գէօղարմա դարման վէրիւսին,
Արշի բանման ջիւմլէ ալէմ ուսիբի,
Բէնիմ բու գէօղարմա դարման վէրիւսին:

Թուր դաղընա ինան հաղրէթի Մուսա,
Էլինդա միւջիգաթ գէազդըրըր ասա,
Օղա գէօղարմա դարման վէրըրսա,
Չարէսըղ գէօղիւմա դարման էյլէսին:

Էմր էյլէղըն եօնուզ դարիայա տալդի,
Պալըկ զուրսաղընդա իբագէթ դըլդի,
Բէնիմ բու գէօղումա չարա դիյայդի,
Բու գէրդըմըն վաւր մի սիզդա դարմանի:

Գէօրմէզ բու գէօղարմա ասլա ջիհանի,
Փէգէրըմ ալդի, Ալան էհսանի:
Սանա եալվարըրամ եարադան դանի,
Բէնիմ գէօղարմա շէֆա վերասըն:

Շահ-Իսմայիլ չաղըրըր, Էրանլար հաղըր,
Իւսթիւսիզդէ դաղը մէվլադըր նաղըր,
Եթիշ իմգադա հաղրէթի խըզըր,
Բէնիմ Գէօղարմա դարման դիասըն:

Երբ վշտացած Գահառանգը այս ողբն էր ասում,
Երկնքից երկու աղանի թռչելով իրար հետ խօսակցում
էին: Նրանից մէկն ասում էր. «Ես եմ ճարաստ
էմ. Իսկապէս թշուա երկտասանդ. մեղք որ այդ օրը
գցեց քեզ քո հայրը: Եթէ մեր լեզուն հասկանար և իմ
կրօնիցս վար թափած մի գոյգ փետուրները վերցնէր,
աչքերին քսէր, գրպանում պահած աչքերը իրենց բունը
գետեղէր, իսկոյն պիտի առողջանար, բայց ինչ օգուտ
ի՞նչպէս գտնիլ փետուրը և ինչպէս մեզ ըմբռնէ:

Այն ինչ սէրը դեռ շատ վաղ ստիպել էր սիրահա-
րին թռչունների լեզուն անդամ սովորելու: Ուստի երբ լսեց
թռչունների բերած պատգամն, իսկոյն շփելով գտաւ տաք փե-
տուրները, որ նոր թափեցին աղանիներն ու գնացին: Աչա-
ղուրկը իսկութեամբ կատարեց լսածը, թշուաի աչքերը լուսա-
ւորեցան և նա սկսեց հրճանքով չորս կողմը գննել մեծ
յափշտակութեամբ: Բայց ճգնաժամին մոռացաւ, աչքերը
բնի մէջ գետեղելիս աջ գրպանի աչքը աջ կողմը և ձախ
գրպանի աչքը ձախ կողմը փոփոխած գնելով շրջիկ դար-
ձաւ, այնպէս որ այլևս Գահառանգի խոր ծով աչքերի
գեղեցկութիւնը կորչելով մարդ չէր կարող նրան ճա-
նաչել:

X. Հ Ե Ր Ո Ս Ը

Այդ ժամանակ բռնելիք ինթացքի մասին, խորհելով
մօտակայ մի բլրակի վրայ բարձրացաւ, չորս կողմը
գննեց, հեռուն մի ռանչպար տեսաւ, որ երկու գոյգ ե-
ղով արտն էր արօրում: Իսկոյն գնաց նրա կողմը, խո-
նարհ մի բարև տւեց և ասաց.

—Հայրիկ, ինձ որդեգրիր, ես քեզ կօգնեմ արող վարելու, լծկաններդ քշելու:

—Չաւաւս, ասաց ծերունի ռանչպարը, այժմ հարազատ հայրերը իրենց գաւաւկների աչքերն են փորում, տնից վռնդում, ինչպէս ես վստահանում ինձ որդեգրելու, ինչ օգուտ պիտի ստանեմ դու ինձնից:

—Հայրիկ, ասաց աղերսագին Գահժառանգը, ես հաւատացած եմ, որ քեզ նման աշխատաւոր ծերուկը, որ վաթսուներեք տարեկան էլ արօրի մաճը ձեռքից բաց չի թողնում, նա բարի սիրտ կունենայ և կարծի է գնահատել իմ աշխատասիրութիւնը և ինձ տանից չարտաքսել: Ես այնպիսի եռանդով կաշխատեմ, որ դու միշտ ինձնից գոհ էր մնաս:

Ծերունի ռանչպարը համոզւեց, մանաւանդ որ նրա երեք գաւաւկներին թագաւորը տարել, կուէի գաշտում կոտորել էր տւել, ուստի ալեւորն էլ աշխատաւոր ձեռքի կարօտ էր մնացել: Այսպէս հայր ու որդեգիր եօթն օր աշխատեցան դաշտում:

Մի օր իրիկնադէմ, երբ ծերունին ու որդեգիրը տուն էին դառնում, մի զոյգ սուրհանդակ սրանց մօտից սրբնթաց անցաւ, գնացին գիւղ: Սուրհանդակը ուղղակի գիւղատէրի սպարանքը իջաւ: Դրանք եկել էին զօրք ժողովելու, թագաւորին տանելու, որը կուռն էր իր հարսի հետ: Այս օր լսեց, Գահժառանգը թախանձեց հօրից, որ իրեն զինուոր գրել տայ:

Շահ-Իսմայիլը նպատակին հասաւ, սուրհանդակների հետ գնաց Խոյմանդար և ներկայացաւ սպարապետին: Ճանապարհին Գահժառանգը աեւել էր իր սիրական Արաբին կատաղած, փրփրած, որ փռչի էր բարձրացրել գաշտում և նրա աղաղակից ոչ թէ թագաւորի զօրքը, այլ սարերն էին սասանում: Գահժառանգը ռանչպարի

տարազով, մորթի ծակ գդակով, բոբիկ ու անգէն մօտեցաւ սպարապետին և ասաց.

—Շառայիդ արտօնիր, գնամ այդ Արաբի հետ մարտնչեմ և նրան տապաւեմ:

—Կորիր, գնա, քոսոտ, շլդիկ, ասաց սպարապետը զայրացած, այսքան գրահաւորւած քաջեր չը կարողացան այդ ամենի հը՛շին ընկճել, դո՛ւ մնացիր ասպարէզ իջնելու: Հեռացիր, յանդուգն լամուկ, թէ չէ՛ լեզուդ կտրել կըտամ:

—Մեծ սպարապետ, ասաց Գահժառանգը երեսը պնդելով, մեծ գործերը անձնագոհերը միայն կարող են կատարել: Ես վճուել եմ կուռն այդ արաբի հետ և նրան գլորել: Եթէ ինձ թոյլ չը տաք, ես կը ներկայանամ թագաւորին, նրանից իրաւունք կստանամ և նպատակիս կը հասնեմ, ասաց ու խօսքով ընկճեց սպարապետին:

Իսկոյն դէսից դէնից հաւաքած ձի, ոտք, գէնք ու զրահ տւին կտրիճին, որը հագւելու պէս ձին մղեց Արաբի վրանի կողմը և մի այնպիսի որոտալի ձայն գցեց, որ դղրդացրեց ոչ միայն լեռները ու ժայթերը, այլ ցնցեց նոյնիսկ արաբին:

Արաբը երբ լսեց գահժառանգի ձայնը, ասաց ինքն իրեն:

—Վախ, ես կեանքումս այս որոտալի ձայնը մի անգամ էլ լսել եմ Շահ-Իսմայիլից և ընկճել:

Այդ ասաց ու Արաբը իջաւ հրապարակ և մինչև երեկոն ընդհարւեցաւ գահժառանգի հետ: Իշխանը գիտէր որ մարտնչում էր իր սիրելի Արաբի հետ, այս պատճառով չէր ուզում նրա կեանքին ֆլաւ հասցնել, այն ինչ Արաբը բոլորովին չըճանաչեց գահժառանգին, քանի որ աչքերը շլդիկացրել էր, ուստի ձգտում էր նրան փշուր, խշուր անել:

Թագաւորը հեռուից գննում էր այս մենամարտութիւնն ու մաքառումները, ուստի երբ երեկոյեան դէմ զինադադար եղաւ, հրամայեց իրեն ներկայացնել այդ անվեհեր գեղջուկին, որ այդքան քաջութեամբ դիմադ-

րել էր անընկճելի Արաբին: Երբ գահժառանգը ներկայա-
թագաւորին, ասաց.

—Ապրիս, որդիս, այսօր լաւ դիմադրեցիր հրէշ Ա-
րաբին:

—Բաւական դիմացայ, տէր իմ, ասաց գահժառանգը,
որին չըճանաչեցին՝ ոչ իր հայրը, ոչ էլ պալատականնե-
րը: Բայց եթէ ես մի լաւ ձի ու գէնք ունենայի, նրան
վազուց կըբռնէի և ձեզ կըներկայացնէի:

—Մտի՛ր ախտը, ջոկի՛ր, հաւանածդ ձին քեզ փէշ-
քեաշ: Ի՞նչ գէնք որ կամենաս, գանձարանի դուռը բացէ
քո առաջ, գնա՛ ու վերցրո՛ւ:

Գահժառանգը ախոռից իր Գամէր ձին ջոկեց դուռս
քաշեց, գանձարանից էլ ուզած գէնքերով գինեց, զրա-
հաւորւեց և գիշերուան մթնոլորտ մենակ գնաց ու Արաբի
ապարանքի առաջը կանգնեցաւ: Արաբը երբ տեսաւ իր
բնակարանի առաջ կանգնած ձիաւորին, վերցրեց քնարը
և ասաց այդ անակնկալ հիւրին հետեւեալ քառեակը.

Կտրիճն եթէ գոռոզ լինի,
Ի՞նչպէս կընկճէ՝ դու թշնամին,
Ի՞նչի՛ գողտուկ գողի՛ նման
Սողացել ես խալիխի մէջդան:

Շահ-Խամայիլ
Հաւատացիր ես չեմ հպարտ,
Թշնամուս դէմն էլ չունիմ ֆէանդ,
Քեզնից երբէք՝ սրտուժս վախ,
Կուգես դուրս եկ, տես իմ մէջդանն...

Ա Ր Ա Ր
Վրանս է ունդ-ուսնդ ներկած,
Սարի նման լաշ եմ դիզած,
Կըզլորեմ քեզ ձիուց ցած,
Կայրեմ մոխիր, կանեմ մէջդանն...

Շահ-Խամայիլ

Մի ցած արի, տեսնեմ պատկեր,
Սիրտս բանամ, թափեմ վշտեր,
Գորգուալով ելնենք մէջդան,
Որ ինձ տեսնիս դարձած գազան...

Ա Ր Ա Ր

Գնա՛, կորիր, քաշւիր մի կողմ,
Խնայում եմ ես քեզ հողով.
Բիւր մարդ ընկաւ, տես, լէաշերին,
Նայիր ընկած անմեղներին:

Շահ-Խամայիլ

Կարօտեցայ, եկայ կողմերդ,
Որ զրաւեմ պարարտ հողերդ,
Կը մեռնեմ էլ ետ չեմ գառնալ,
Կատարել եմ ուխտ ու պայման:

Ա Ր Ա Ր

Երբ լուսանայ դուրս գանք պայքար,
Նրանց տօլ չես, այլ բարեբար,
Չը լսեցիր արաբ անունն,
Որ նւաճեց Սարմատ, Մուղան:

Շահ-Խամայիլ

Դու ցած իջիր ուրախ-զւարթ,
Հագիր կարմիր գիտակցաբար.
Թշառ հէզիս ափսոս հաղար,
Որ ուշ գտայ աչքիս դարման:

Թուրքերէն

Իր իգիթ բէնլիյ իդէրսէ.
Նիջէ՛ ակթ էյլար դիւշմանի.
Դիզլինջա գեւալմիշ գիրմիշ դըր,
Չարթ եթմէք չիւն էր մէջդանի:

Վալլահ բէնլըյիմ եօխ դըր,
Դիւշմանլարա ֆէնդըմ եօխ դըր,
Բէնիմ սինդան փէրվամ եօխ դըր,
Սէյր էյլա, գեալ մէյդանդա բէնի:

Չադըրըն արվան նախաշի,
Դադ քիպի երդմըշմ լաշի,
Սանա սալարըմ աթաշի,
Եանդըրըր քիւլի օրմանի:

Գեալ աշադա իւզըն գէօրէմ,
Մուհաբէթըմ սանա վէրէմ,
Դիւրլէյուր մէյդանա գիդէմ,
Գէօրասըն բէնի արսլանի:

Վար իգիզըմ սէն բիր եանա,
Եադըխսըն, զըմամ բէն սանա,
Ղըյմըշմ նիշէ բին ջանա,
Բախսանա զիւշան ինսանա:

Սըզուլայդըմ գեալդըմ բէրի,
Ջաբթ էթմամ չուեն բու եէրի,
Էօլիւրիմ, քիթմազըմ գէրի,
Էթմիշըմ ահու ու ամանի:

Սաբահ օլսուեն զուրամ ջէնգի,
Դէյիլսըն օնլարըն զէնգի,
Տոնլմազըն Սրաբ Իւզբէգի:
Փաթի էթտի Սարմատ-Մուզանի:

Էն աշադը գիւլա-գիւլա,
Ալի գէյդի բիլա-բիլա,
Եազըխ բու Շահ-Իսմայիլա,
Քի գէշ բուլդի գեօգա դարման:

Այս որ լսեց Արաբը, իսկոյն ձայն տւեց:

— Աղջիկներ, ի՞նչ էք սոսկացել ու մնացել, վարձի-
ջէք մեր իշխանն եկաւ:

Երեքը միասին վար իջան, Գահժառանգին գրկեցին
համբուրւեցան, սկսան լալ: Երկար թէ կարճ մնացին այս
վիճակում, պարզ չէ, միայն Արաբը շուտով զգաստանա-
լով ասաց:

— Իշխան, դուք այստեղ երկար մի՞ մնաք: Գնացէք
ձեր վրանը: Առաւօտ թագաւորն անշուշտ նորից կը գայ
մեր լախտի ու սրի շարժումները գննելու: Այդ ժամա-
նակ դու իմ լախտիս մի հարւած տուր, ինձ գլորիր, չոքիր
կրծքիս և ձայն տուր թագաւորին, որ գայ և վրէժը լու-
ծելու համար իր ձեռքով սուրը միտէ կուրծքս: Երբ թա-
գաւորը կը մօտենայ, դու մի կողմը քաշւելուդ պէս, ես
նրան այնպիսի սրի մի հարւած հասցնեմ, որ միջից կիտ-
ւի: Այսպէս պայմանաւորւելուց յետոյ թագաւորը գնաց:

Ինչպէս պայմանաւորւել էին այնպէս էլ կատարւեց:
Արաբին սպանելու և վրէժ լուծելու տենչը այնպէս էր
բորբոքել թագաւորի սիրտը, որ նա խիստ մօտեցած մե-
նամարտի տեղին, սպասում էր խոստացած յաղթանա-
կին: Բաւական ժամանակ Գահժառանգը աջ ու ձախ
ընդհարւելուց յետոյ, եկաւ իր գամէր ձիով կանգնեց Ա-
րաբի դիմաց: Ջարգին, զարկւան, Արաբի գիւրդին մի այն-
պիսի հարւած իջեցրեց իր լախտովը, որ նստած ձիով
գունդ ու գլոր գլորւեցաւ մի խրամատ: Իսկոյն ձիուց
վար իջաւ գահժառանգը, գնաց նստեց Արաբի կրծքին:
Ապա ետ դառնալով բարձր ձայնով կանչելով ասաց թա-
գաւորին.

— Տէր արքայ, եթէ փոքրաւորը մի հակայի գլորէ,
ի՞նչ պէտք է անել:

— Պէտքէ այդ հակային խոխողել, ասաց թագաւորն
ու աւելացրեց, բոլոր թշնամիներդ այդ օրը գլորե՛ս, որդի:

— Ուրեմն արքայ. ասաց գահաժառանգը, մօտեցիր և
թշնամուգ քո ձեռքով սրախողող արա:

Երբ թագաւորը մերկ սրով վրայ վազեց, որը սպանէ
Արաբին, Գահաժառանգը խնդրեց մէկ կողմը քաշուի, որ
իրը ճանապարհ բանայ նրան: Արաբն անմիջապէս ցատ-
կեց, խլեց թագաւորի ձեռքից մերկ սուրը և այդ սուրով
բռնաւորին միջից կիսեց:

Բսկոյն մոռնեալիկով լուր տաին բանակին, թէ աս-
պարէզ ելնող քաջը ինքը Շահ-Իսմայիլն էր: Պալատա-
կանները, իշխաններն ու մեծամեծները եկան դահակալող
թագաւորի ձեռքը համբուրելու: Բռնաւոր հօր-ապիւհը
վերցրին տաւան, պապերի դամբարանում ամփոփեցին:
Քառասուն օր յետոյ Շահ-Իսմայիլը հարսանիքն ըն-
կեց, Գիւլիզարի հետ ամուսնացաւ: Երբ հարսանիքը լը-
րացաւ և սիրահարները իրենց մուրադին հասան, այդ Կե-
րեկոյ Շահ-Իսմայիլը ոգևորւելով իր սիրեկանի հետ, սոյն
քառեակները փոխանակեցին:

Շահ-Իսմայիլ
Սիրուհիս ալ շոր է հագել,
Չարդարւելու ժամն է հասել,
Կրծքից մուշկի ջուր է հոսել,
Բոյր շնչելու ժամն է հասել:

Գիւլիզար
Դուրս արի, հոգւոյս սիրեկան,
Քէլած ճամբիդ ես զուրբան,
Ծլլում ես ինչպէս սոխակ,
Լեզւիդ, բոյրիդ հոգիս զուրբան:

Շահ-Իսմայիլ
Յրւած մագերդ փնջիկ մնջիկ,
Բօյրդ երկար բարակ մէջիկ,

Կուրծքդ նման կարէի լանջի,
Սիրոյ օրն ու ժամն է հասել:

Գիւլիզար
Կրծկալիդ ցնցող շրջանակ,
Գօտուդ գոհար կաթով դանակ,
Քեզ համար զուգեցի այս բաղն,
Վայրիդ բոյրին լինեմ մատաղ:

Շահ-Իսմայիլ
Ես երգեցի միշտ ճշմարտին,
Ես կանչեցի զուտ ճշմարտին,
Գոհ եմ հասանք մեր բաղձանքին,
Հասանք քաղցր մեր մուրադին:

Գիւլիզար
Վարդիթերը, շահ, քեզ մատաղ,
Քեզ պէս կտրիճ քաջին մատաղ,
Սպիտակ թևերիդ ես մատաղ,
Փաթաթիւր պինդ վզիս ճերմակ:

Թուրքերէն
Սէվդիզըմ գէյմիշ լիբասը,
Սարլամանան վախթի գեալդի,
Գօյնուն միակի ամբէր զոխար,
Էօփիւշմանըն վախթի գեալդի:

Գեալ բէնիմ ջանդան սավդիյիմ,
Եօլունա զուրբան օլայըմ,
Էօթէրսէ բիւլբիւ միսալի,
Դիլինա, զուրբան օլայըմ:

Զիլիֆլարըն փունջրա, փունջէա,
Բօյի ուզուն, բէլի ինջա,
Մէմէլար բնդդար թուրունջա,
Սէվիլմանըն վախթի գեալդի:

Դէօշիւրուր մէնդիլըն սաչաղի,
Բէլինդա ալմաւ բուչաղի,
Սէնին իչուն բէսլաղըմ բաղի,
Գիւլընա դուրբան օլայըմ,

Շահ-Իսմայիլ չաղըղըր չազգա,
Զօխ շիւքիւր, էրզըր մուրադա,
Իւքսէք ալվան, շիրին օդա,
Բիրլաշմանըն վախթի գեալդի:

Գիւլիզար դուրբան դըր սանա,
Այն քիէի ազիզ միհմանա,
Սարըլ բու բայազ գեարդանա,
Հուլոնա դուրբան օլայըմ:

Միւս լուսնին սկսեցին Գիւլ-Փէրիի հարսանիքը, ո-
րին աւեց Շահ-Իսմայիլը իր սրտակից և հոգեկից քաջ
իշխանին—Արաբ-Իւզըէզին, նրանց էլ հասցրեց իրենց
մուրազին: Բոլորն էլ մինչև իրենց կեանքի վերջը իրար
հետ սիրով և համերաշխութեամբ ապրեցին:

Այս իշխանի օրով Խորմանդարն այնքան մեծ հռչակ
ստացաւ և Գահժառանգը այնքան սիրելի դարձաւ, որ ժո-
ղովուրդը նրանց պատմութիւնը բերան սովորելով որ-
դոց որդի աւանդեց և մեզի հասցրեց նրանց արկածները:

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՆԵՐՈՒՄ ԾԱԽ-
ԻՈՒՄ ԵՆ ՀԵՏԵԻԵԱՆ ՀԷՔԵԱԹՆԵՐԸ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒ-
ԹԻՒՆՆԵՐԸ

1. ԹԱՀԻՐ ՄԻՐԶԱ ԵՒ ԶԷՕՀՐԱ ԽԱՆՈՒՄ. Պարսկերէն բնա-
գրից հայերէնի փոխադրած երգերով, պատկերադարձ,
Գինն է — 30 կ.

2. ՖԱՀՐԱԴ ՈՒ ՇԻՐԻՆ. Պարսկերէնի և թուրքերէնի համեմա-
տութեամբ հայերէնի փոխադրած. Ոտանաւորներն ազատ
են թարգմանւած: Ոտանաւորների հետ զուգընթաց թուր-
քերէն բնագրի երգերն է դրած հայերէն տառերով: Պատ-
կերադարձ, Գինն է — 30 կ.

3. ՇԱՀ-ԻՍՄԱՅԻԼ ԵՒ ԳԻԻԼԻԶԱՐ. Պարսկերէնի և թուրքերի
համեմատութեամբ հայերէն փոխադրւած: Ոտանաւորներն
ազատ են թարգմանւած: Ոտանաւորների հետ զուգընթաց
թուրքերէն բնագրի երգերն է դրած, հայերէն տառերով
պատկերադարձ, Գինն է — 30 կ.

Զուարճալի ԶԲՕՍԱՐԱՆ և ԷՖԷՄԵՐԻԷ. Եօթն առանձին մասերի
բաժանւած, Հանելուկներ, Երազանան, Էֆէմէրդէ, Բնագն-
նութիւն, Մարմնախաղաց, տաղ Յովսէփիու թագաւորին
և ուրիշ անմեղ զբօսանքներ: Գինն է 1 ռ. 30 կ.

ՆԱՐԵԿ. Ընտիր թղթի վրայ, մեծ տառերով, կիսակաշի կազմով:
Գինն է 2 ռ. — «

ՓՆՋԻԿ ԵՐԳԱՐԱՆ. Ընտրի երգերի հաւաքածոյ . . . — 40 կ.

Գ Ի Ն Ն Է 3 0 Կ Ո Պ.

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՅՆԵՐՈՒՄ ԾԱԽ-
ԻՈՒՄ ԵՆ ՀԵՏԵԻԿԱԼ ՀԵՔԵԱԹՆԵՐԸ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒ-
ԹԻՒՆՆԵՐԸ

1. ԹԱՀԻՐ ՄԻՐԶԱ ԵՒ ԶԷՕՀՐԱ ԽԱՆՈՒՄ. Պարսկերէն բնա-
գրից հայերէնի փոխադրած երգերով, պատկերազարդ,
Գինն է — 30 կ.

2. ՅԱՀՐԱԴ ՈՒ ՇԻՐԻՆ. Պարսկերէնի և թուրքերէնի համեմա-
տութեամբ հայերէնի փոխադրած. Ոտանաւորներն ազատ
են թարգմանւած: Ոտանաւորների հետ զուգընթաց թուր-
քերէն բնագրի երգերն է դրած հայերէն տառերով: Պատ-
կերազարդ, Գինն է — 30 կ.

3. ՇԱՀ-ԻՍՄԱՅԻԼ ԵՒ ԳԻԻԼԻԶԱՐ. Պարսկերէնի և թուրքերի
համեմատութեամբ հայերէն փոխադրած: Ոտանաւորներն
ազատ են թարգմանւած: Ոտանաւորների հետ զուգընթաց
թուրքերէն բնագրի երգերն է դրած, հայերէն տառերով
պատկերազարդ, Գինն է — 30 կ.

Զուարճալի ԶԲՕՍԱՐԱՆ և ԷՖԷՄԵՐԴԷ. Եօթն առանձին մասերի
բաժանւած, Հանելուկներ, Երազահան, Էֆէմէրդէ, Բնագն-
նութիւն, Մարմնախաղաց, տաղ Յովասափու թագաւորին
և ուրիշ անմեղ զբօսանքներ: Գինն է 1 ռ. 30 կ.

ՆԱՐԵԿ. Ընտիր թղթի վրայ, մեծ տառերով, կիսակաշի կազմով,
Գինն է 2 ռ. — «

ՓՆԶԻԿ ԵՐԳԱՐԱՆ. Ընտրի երգերի հաւաքածոյ . . . — 40 կ.

2013

23330

